

ҚҰРМЕТ

ҒИБРАТТЫ ҒҰМЫРЫ – ӨНЕГЕ

Алматыда
АХМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫНА
арналған ескерткіш ашылды

«Жұртына пайдасы тиетін жұмыстың бәріне Ахаң үлес қосқан. Тіпті бірқатар саланы өзі бастап берген. Ол қазақтың төл әліппиін жасады, алғашқы әліппемізді құрастырды. Оқулық жазып, тіл білімінің негізін қалады. «Қазақ» газетін шығарып, баспасөздің дамуына жол ашты. Арада қанша жыл өтсе де, оның рухани мұрасы жұртының игілігіне жарап келеді. Сол себепті жұртымыз оны «Ұлт ұстазы» деп ардақтайды. Ахмет Байтұрсынұлы – ағартушы-ғалым ретінде бүкіл өркениетті әлемге танымал. Ол халқымыздың тағдыры сынға түскен күрделі кезеңде ерекше ұлтжандылық танытты. Еліміз бүтін, жеріміз тұтас болуы үшін өлшеусіз еңбек сіңірді. Қазаққа қызмет ету жолында бар күш-жігерін жұмсады. Ұлт көшбасшысының өмір жолын елді сүюдің жарқын үлгісі деуге болады. Оның ғибратты ғұмыры – өскелең ұрпақ үшін әрдайым өнеге».

Президент
Қасым-Жомарт ТОҚАЕВ

ТҮЙІН

Біз бәріміз оқушы болдық. Алғаш қолымызға әліппені ұстатып, әріп үйреткен ұстазымызды әлі күнге дейін құрметпен еске аламыз.

Мұғалім мақтаса, марқайып қалатынбыз. Қатты сөз айтса... тез арада түзелуге тырысатынбыз. Асырып айтқандық емес, мұғалім біз үшін асқар таудай ұлы тұлға еді. Сабаққа селқос қарап, бұзықтық жасайтын сыныптастарым ұстаздардан талай сөз еститін. Бірақ солардың біреуінің де ата-анасы келіп «балама неге ұрсасың» демепті... Ал қазір ше?

БЕЙБАСТАҚ БАЛА ҚАЙДАН ШЫҒАДЫ?

(Жалғасы 4-бетте)

ТАҒЫМ

ОРНЫ БӨЛЕК, ОЙЫ ЕРЕК АЯҒАН ЕДІ

«...Шағын ғана «Қазақфильм» ықшам ауданында барша жұрт бал арасынша үймелеп «құж-құж» боп қалатын бір мекен болушы еді. 70-інші жылдардың аяғы, 80-інші жылдардың басы. Ол – кәдімгі кеңестік үкіметтің халық үшін әр бұрыштан арнайы ашып қоятын сыраханасы-тын.

Аяғанның ауылы сол жақта... Бірінші барғанымда әлгі сыраханадан кәдімгі қырғыздың атақты киноактері Бейшенәлиевті көріп, аузым ашылып қалды. Тек кеңестік қызықты кинофильмдерден ғана түр-түсін көретін атақты «киножұлдызын» тірідей көру, қолын қысу қандай бақыт десеңізші?! Аяғанның арқасы...»

(Бұл туралы 6-беттен оқи аласыз)

СҰХБАТ

Әдетте біз қойылым кезінде актерлердің шеберлігіне ерекше мән береміз де, сахнаның ар жағындағы мамандардың еңбегі ескерусіз қалады. Ал шындығында, спектакльдің сәтті шығуы қоюшы-суретшіге де байланысты. Сценограф қойылымның басынан аяғына дейін режиссердің халыққа жеткізгісі келген ойын дәл тауып, көрерменге жеткізе білуі керек. Біз Алматыдағы киелі қарашаңырақ – Мұхтар Әуезов атындағы Қазақ ұлттық драма театрының қоюшы-суретшісі, Қазақстан Суретшілер одағының мүшесі Мұрат Сапаровқа жолығып, отандық сценографияның қыр-сыры жайында әңгімелеп беруін өтіндік.

Мұрат САПАРОВ,
Мұхтар Әуезов атындағы Қазақ ұлттық
драма театрының қоюшы-суретшісі:

СЫН мен ПІКІРДІ ШАТАСТЫРМАЙЫҚ!

Жас qazaq: Мұрат Исмайылұлы, ең алдымен, өзіңізді оқырмандарымызға таныстырып алсақ. Осы мамандықты тандауға не түрткі болды?

М.Сапаров: Мен қазіргі Түркістан облысының тумасымын. Көпбалалы отбасында дүниеге келдім. Әкем – журналист. Біраз жыл аудандық «Достық» газетінің бас редакторы болды. Анам – мұғалім. Кішкентайымнан өнерге жақын болдым. Көркемөнер, спорт үйірмелеріне үзбей қатыстымын. Бала кезімде боксер болуды да армандағам. Ал өнерге шындап мойын бұруыма ықпал еткен әкем Исмайыл Сапаров, ол кісі менің боксер болам дегенімді естіп, «Боксер болу онай емес, ертең түрлі жарақат алып, атакты Мұхаммед Әли секілді паркинсон ауруына шалдықсаң қайтесің. Одан да Алматыға бар, суретті жаксы салатын өнерің бар емес пе», – деп мені үлкен қалаға жіберді.

Әкем өмірден ерте кетті. Отбасында көп ағайындымыз. Аға-әпкелерім мен іні-қарындастарым бар. Әрқайсысының өз жолы бар. Сөйтіп 1990-1995 жылы республикалық О.Таңсықбаев атындағы көркемсурет училищесінің «Сценография» бөлімін, 1995-2000 жылы Т.Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясының «Сценография, театр-кино және телевизияның қоюшы-суретшісі» бөлімін бітірдім. Оқу бітіргеннен кейін екі жылдай неміс театрында жұмыс істеп, 2002 жылы М.Әуезов атындағы Қазақ ұлттық драма театрына қоюшы-суретші болып орналастым. Міне, содан бері 20 жыл өтіпті. Театрдың қазанында қайнап, осы салада қызмет етіп келемін.

Жас qazaq: Қазіргі заманауи қойылымдарда басынан аяғына дейін LED экран сияқты техникалық мүмкіндіктердің қолданысқа енгенін көріп жүрміз. Сахна суреткері ретінде айтынышы, заман ағымына сай техникалық мүмкіндіктерді қолдану қаншалықты тиімді? Жалпы сценограф болудың қызығы мен қиындығы неде?

М.Сапаров: Әрине, қазір тек театр ғана емес, барлық салада жаһандану үрдісі жүріп жатыр. Біз де заманға сай техникалық мүмкіндіктерді пайдаланамыз.

LED экранды пайдалану – бастан аяқ соның фонында актерлерді ойнатып қою емес. Экранның шағын ғана бөлігі арқылы көп нәрсені көрсетуге болады. Сценографияның мақсаты – көркемдік шешімді табу. Сахнадағы әрекет пен фондағы әрекет бір-бірімен қабысып жатуы тиіс.

Өздеріңізге мәлім, біздің театрдың тарихы теренде жатыр. Биыл 97-ші маусым, әне-міне дегенше, 100-ші маусымға да жетіп қаламыз. Театр ғимаратын жәдігер ретінде сақтауымыз керек. Шындығын айтқанда, біздің сахнадағы техникалық құрылғылардың көбі ескірді. Оларды басқаруға электр энергиясы көп кетеді. Тіпті басшылықтың өзі электр жарығына көп шығын жұмсалатынын айтады. Себебі ондағы механизмдерді қозғалтуға көп энергия керек. Байқасаңыздар, сахна айналады, (плунжерлер) сахнадағы алан жоғары көтеріледі, төмен түседі. Бір қарағанда, онай көрінуі мүмкін. Бірақ осының барлығы көп шығынды қажет етеді. Осыдан үш-төрт жыл бұрын Германиядан мамандар келіп, сахнаның техникалық жүйесін ауыстыруға қанша қаржы қажет екенін есептеп берген. Қазір бір ғана ноутбуктың көмегімен сахнаны басқаруға болады. Алдағы уақытта бұл мәселе де шешіледі деген ойдамын. Қоюшы-суретшіге жүктелетін міндет зор. Ол қойылымдағы барлық іске жауап береді. Үнемі режиссермен ақылдасып, актерлердің мүмкіндігіне сай ортақ шешімге келуі тиіс. Оның үстіне, біздегі сценография Еуропа, Ресейдегідей жалпыға ұғынықты сала емес. Көрермен қауым біздің жұмысымызды түсіне бермейді. Әр цехтың өз міндеті бар. Әрқайсысының жауапты адамы бар. Біз спектакльдегі әрбір кейіпкердің киім-кешегіне дейін мән береміз. Бір қойылымға шамамен 100 адам қатысады десек, екі құрам өнер көрсететін болса, 200 адамға киім тігіледі. Оның ар жағында қаншама еңбек жатыр. Әр қойылымның реквизиттері дайындалады. Оны қалай, қай уақытта пайдалану жағы да жан-жақты зерделенеді. Сондықтан бұл саланың өзіндік ерекшелігі бар. Сонымен қызықтырады, шабыттандырады.

(Жалғасы 3-бетте)

БИРЖАМЕТР

МҮНАЙ (brent)
92

DOLLAR
461,5

EURO
474

РУБЛЬ
7,23

ПРЕЗИДЕНТ САПАРЫ

«Алматы тұрғындарының саны жыл сайын өсіп жатыр. Оның 60 пайызы көші-қон есебінен жүзеге асады. Бұл қаланың әлеуметтік инфрақұрылымына елеулі әсер етеді». Алматы жұртшылығымен кездесуде Президент Қасым-Жомарт Тоқаев осылай деп атап көрсетті.

индустриялық аймағы мен «Алатау» инновациялық технологиялар паркінің әлеуетін толық пайдалану қажет», — деді Президент.

Алматының барлық ауданын бірдей дамыту және тұрғын үй құрылысын жандандыруға назар аударған Президент тұрғын үй-коммуналдық шаруашылығына баса мән беру қажеттігін ескертті: «Бірқатар ауданда орталықтан берілетін су жок.

кәсіпорындарының экологиялық қауіпсіздік нормаларын сақтауын қатаң қадағалауды тапсырып, ЖЭО-2 және ЖЭО-3 орталықтарын газға көшіру арқылы зиянды қалдықтарды он еседен астам төмендетуге болатынын айтты.

Алматы сияқты ірі мегаполистің әлеуметтік инфрақұрылымын дамыту қажет екені сөзсіз. Қазір қаладағы балабақшаларда 19 мыннан астам орын жетпейді. «Бұл

АЛМАТЫНЫҢ 30 МЫҢҒА ЖУЫҚ ТҰРҒЫНЫ СУДЫ ТАСЫП ІШЕДІ

Президент Қасым-Жомарт Тоқаев қала әкімдігіне қандай міндеттер жүктеді?

Алматыға жұмыс сапарымен келген Мемлекет басшысы ең алдымен Changan, Chery, Haval маркалы автомобильдер шығаратын зауыттың іргетасын қалау рөсіміне қатысты. Болашақ зауыттың өндіріс аумағы 100 мың шаршы метрден асады. Мұнда жылына 90 мыңнан астам көлік шығару жоспарланып отыр. 100 млрд теңгеден астам инвестиция жұмсалатын зауыт іске қосылғаннан кейін 2200-ге жуық адам жұмыспен қамтылады.

Қала жұртшылығымен кездесу барысында Президент Қасым-Жомарт Тоқаев Алматының ел тарихында айрықша орын алатынын, Егемендік декларациясы мен Қазақстанның Тәуелсіздігі осында жарияланғанын айтты. Шаһардағы ірілі-ұсақты түйткілдердің бәрінен хабардар екенін байқатқан Мемлекет басшысы алдағы уақытта Алматыны дамытудың бірнеше бағытын айқындап берді.

Қала экономикасын әртараптандыру оның тұрақты дамуын қамтамасыз етеді. Еліміздің экономикалық дамуының қозғаушы күші және көшбасшысы саналатын Алматыға жалпы ішкі өнімнің бестен бір бөлігі, бюджет кірісінің 25 пайыздан астамы және сауда операцияларының үштен бір бөлігі тиесілі. Жыл басынан бері қала экономикасына 930 млрд жеке инвестиция тартылған. Шағын және орта бизнес субъектілерінің саны 30 пайызға өскен. «Қала «орташа табыс тұзағына» түсті, одан шығу үшін экономикасын әртараптандыру қажет. Өңдеу өнеркәсібін, туризмді, IT секторын және креативті индустрияны дамытуға баса назар аудару керек. Бәсекелестікті ынталандыру, инвестиция тарту және еңбек өнімділігін айтарлықтай арттыру қажет. Қала жағдайындағы өңдеу өнеркәсібін дамыту ісі экологиялық таза және ықшамды заманауи технологияларды қолдана отырып, үдерістерді жоғары деңгейде автоматтандырумен және цифрландырумен қатар жүзеге асырылуы керек. Алматының

Алматының 30 мыңға жуық тұрғыны суды тасып ішеді. Әкімдікке 3 жылдың ішінде барлық тұрғындарға орталықтан су беруді тапсырамын. Алдағы 2 жылда Қарғалы, Ақсай өзендерінен су алатын 2 ірі құрылғыны іске қосу керек. Наурызбай және Алатау аудандарында су жинайтын жаңа орталықтар салу қажет. Бұл шаралардың арқасында 150 мың адамға су беріледі. «Ерменсай» және «Барлық» өзендерінен су тарту жүйесін де іске қосу маңызды. Су — тіршілік көзі. Тұрғындардың өмір сапасы тікелей суға тәуелді. Сондықтан сумен қамтамасыз ететін жаңа желі салу, жаңғырту жұмысын басты назарда ұстау керек».

Президент Алматының жол-көлік жүйесіне де арнайы тоқталды. Бірнеше сағатқа созылатын көлік кептелісі тұрғындардың денсаулығына әсер етіп қана қоймай, қала экономикасы мен экологиясына да айтарлықтай зиян келтіреді. Сондықтан адамдарға «жайлы қала» қағидатын іске асыруға мүмкіндік беретін үйлесімді және теңгерімді жол-көлік кешенін салу маңызды.

Кеше ғана Алматы мен Қонаев қалалары арасында электр пойызының қозғалысы қайта қалпына келгенін еске салған Қасым-Жомарт Тоқаев Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігі, Алматы қаласы мен Алматы облысының әкімдіктері қала маңындағы теміржол қатынасын одан әрі жандандыру жоспарын әзірлеуі қажет екенін айтты.

Ал қала экологиясына келсек, жыл сайын атмосфераға шығарылатын зиянды қалдықтың көлемі 125 мың тоннаға жуықтайды. Ауаны негізінен автокөліктер, қалалық жылу электр станциялары, өнеркәсіп кәсіпорындары және газ тартылмаған жер үйлер ластайды. Метрополисте ауаның таза болуына тығыз әрі ретсіз салынған ғимараттар да кедергі келтіріп тұр. Осы орайда Мемлекет басшысы әкімдікке өнеркәсіп

тапшылықты азайту үшін мемлекеттік және жеке меншік балабақшалар салу керек. Әкімдікке үштен алты жасқа дейінгі балалардың 97 пайызын мектепке дейінгі біліммен қамтуды тапсырамын. Бұл міндетті 2025 жылға дейін орындау керек. Қазір 29 мыңнан астам оқушыға орын жетпейді. Сондықтан Алматыда алдағы екі жыл ішінде «Жайлы мектеп» жобасымен 37 мың орындық 22 мектеп салынады. Басты міндет — 2030 жылға қарай бір ауысыммен оқытуға толық көшу», — деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Алматыда емханалар мен ауруханалар да әбден ескірген. Тұрғын үйлерді салған кезде әлеуметтік нысандар дұрыс жоспарланбайды. Осы орайда Президент әкімдік жаңа медициналық нысандар салып, ескілерін жаңғырту үшін арнайы жоспар әзірлеуі керек екенін ескертті.

Мемлекет басшысы қауіпсіздік пен құқықтық тәртіпті қамтамасыз ету, қалалық басқарма жүйесін цифрландыру мәселелеріне арнайы тоқталды. Оның айтуынша, биыл Қазақстанда тіркелген жалпы қылмыстың бестен бірі Алматыда жасалған. «Әкімдік 2025 жылға дейін қала көшелері мен қоғамдық орындарды жүз пайыз жарықпен қамтамасыз етуі керек. Тағы бір маңызды бағыт — бейнебақылау жүйесін дамыту. Бүгінгі таңда Алматыда 128 мыңнан астам жеке бейнебақылау камералары орнатылды, оның төрттен бір бөлігі ғана қалалық полиция департаментінің Желд басқару орталығына қосылған. Әкімдік жеке бейнебақылау жүйелерін бірыңғай диспетчерлік пунктке біріктіру жөнінде ереже қабылдауы керек. Әрине, жекеменшік иесінің келісімі арқылы. Сонымен қатар бейнебақылау құрылғыларымен қамтылмаған учаскелерге 20 мыңға жуық камера орнату қажет», — деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Кездесу барысында Президент қаңтар оқиғасының еліміз үшін зор сынақ болғанын атап өтті. «Ел тағдыры сыңға түскен жауапты сәтте халқымыз мығымас бірлігі мен қайтпас қайсарлығын танытты. Мемлекеттігімізді сақтап қалу үшін біз қандай тәуекелге де баратынымызды айқын көрсеттік. «Уақыт — емші» дейді халқымыз. Қасіретті күндер алыстаған сайын біртіндеп көмескі тарта беретіні анық. Қарулы топтардың қалай ойран салғаны да естен шығуы мүмкін. Бірақ біз ел ішіне жік салғысы келетін арандатушылардың жетегінде кетпеуіміз керек. Көшеге шығып, бұзақылық жасаған адамдарды дөріптеп, қолдан қаһарман жасауға болмайды. Қастандық ұйымдастырған қарақшылардың қылмысын ақтауға жол берілмейді», — деді Президент.

Сондай-ақ ол арандап қалған жандарға кешіріммен қарау керек деген шешімге келгенін айтты. «Мен ауыр қылмыс жасамаған осындай азаматтарға кешіріммен қараған жөн деп шештім. Осыған орай Рақымшылық туралы заң қабылданды. Бұл — адамгершілік тұрғыдан дұрыс қадам. Өйткені кешірім — ізгіліктің белгісі. Қажетті заңдық рәсімдерден кейін рақымшылық жасалған адамдар босатылып, отбасына оралады», — деді Мемлекет басшысы.

Талап ТІЛЕГЕН

Әлеумет.т⁰

АЛМАТЫДАН ҮЙ АЛУ АРМАН БОЛМАУЫ КЕРЕК

Баспана құнының шырқау шегіне жеткенін Президент Қасым-Жомарт Тоқаев Алматы қаласында жұртшылықпен кездесуде айтып өтті. Осы орайда Мемлекет басшысы «Әкімдік жалға берілетін тұрғын үй салу үшін инвесторларға тартымды болатын тиімді тәсілдер ойластыруы керек. Бірақ жалдамалы үйлер тым қымбатқа түспеуі керек. Ондай пәтерлер, ең алдымен, қолжетімді болуға тиіс. Жалпы, Алматы жастары үшін баспаналы болу қол жетпес арман болмауы керек. Басында баспанасы бар жастардың ертеңгі күнге деген сенімі артады. Қалада тұрғын үй тапшылығын азайту — аса маңызды міндет. Келесі жылдан бастап тұрғын үй құрылысын жыл сайын 10 пайызға арттыру қажет», — деді.

Осы күнде елімізде жастар ғана емес, әр салада еңбек етуші буынның да үй алу мәселесі киынға соғып, арман болып тұрғаны ақиқат. Өйткені нарықтағы пәтердің құны тым қымбат, әрі күн санап аспандап барады. Бір айлық жалақымен отбасын асырап, қала берді несиеcін әуірімдеп бір мұртын бір мұртына жалғай жүріп өтейтін отбасының үй алуға әлі келмейтіні белгілі. Қайтпек керек? Президент айтқандай, жалға берілетін пәтерлердің ақысын арзан бағада жастарға ұсыну қажет.

Әрине, мемлекет баспана саласындағы қордаланған түйткілді шешу жолында қыруар жұмыс атқарып келеді. Отыз жылдың ішінде еліміздің жерінің асты мен үстіндегі қазба байлығынан берекесін арттырып, қонданған олигархтардың, бай-манаптардың халыққа қарайласатын дер шағы қазір. Әлеуметтік бағдарлама негізінде жалға берілетін көп қабатты пәтерлер салуда инвесторлардың көмегі аса қажет.

2013 жылы «Қолжетімді баспана» деген бағдарлама бойынша Алматы қаласында бір мыңға тарта жас отбасы (29 жасқа дейінгілер) сатып алу құқығымен баспана кезегіне тұрды. Осы мыңға жуық отбасын бес жылдың ішінде «қолжетімді баспанамен» қамтамасыз етуі керек болған. Премьер-Министрдің қаулысымен қабылданған бағдарлама бес жылда құжатын өткізгендердің барлығын бірдей қамти алған жоқ. Кейін бағдарламаға қатысатын отбасылардың жасын 35-ке көтерді. Сөйкесінше, жастардың санаты бойынша үй кезегіне тұрғандардың қатары еселеп артты.

Қазір «Алматы жастары» бағдарламасы бойынша қалада жас отбасылардың үй алуына мүмкіндік бар, бірақ барлығын бірдей қамтуға қауқарлы емес. Тіпті биыл бұл бағдарламадан да шикілік шығып, ұшыққан дау ұлғайып барып әзер басылғанын біз газетімізде жаздық та.

Қолжетімді баспана демекші, бір мысал келтіре кетейік. Алматының Алатау ауданына қарасты «Зерделі» ықшам ауданында екі көпқабатты үй сүріліп жатыр. Монолиттен қабырғасы көтерілген тоғыз қабатты үйде 108 пәтер болған, қазір соны бұзуға кірісті. Себебі құрылыс жұмыстарын жүргізу кезінде қисайып кеткендіктен, толыққанды аяқтауға рұқсат жоқ. Қаламторда қисайған үйді сүруге 1,5 миллиард теңге бөлінгені де жазылды. Күнделікті көзбен көрген сайын кеудені қыжыл кернейді. Қабырғасы қаланған, тек есік-терезесін салып, қисайған үйді түзеп, сына қағып іргетасын нығайтып, әрлеу жұмыстарын сатып алушылардың өзіне қалдырып, арзан бағамен сатса, тіпті болмаса, жеңілдетілген ипотекалық бағдарламамен үлестірсе, кемінде 500 адам үйлі болатын еді. Бұзылған соң сол жерге тұрғындар қылдыратын саябақ салынады екен. Әрине, саябақ та керек. Бірақ қабырғасы көтерілген үйді бұзу үшін қаншама қаражат текке шығындалатынын біз сияқты кең баспанаға қол жеткізе алмай жүргендер болмаса, құзырлы мекемелердің іші ашымайды.

Бауырында қазан, басында үйі бар жастардың ертеңге деген сенімі нығаятынын айтты Президент. Алматыда жастар үшін үйлі болу қол жетпес арман болмауы керек деді. Жастар енді Президент сөзінің бұлжытпай орындалғанын күтеді.

Қуан ЕСІМБАЙ

Аптаның ақталы

Әлібек ҚУАНТЫРОВ, ҰЛТТЫҚ ЭКОНОМИКА МИНИСТРІ:

«Мандарин базалық тұтыну тауары болып есептелмейді. Біріншіден, ол инфляция құрамына кіре ме, білмеймін. Ол құрамда 550-ден астам азық-түлік өнімі бар. Адамдар аз мөлшерде сатып алатын мыңдаған өнім түрі бар. Олардың бағасынан базалық тұтыну тауарларының бағасына әсер болмайды. Сондықтан мандарин бағасына сілтеудің қажеті жоқ. Ең бастысы, базалық өнімдердің бағасының тұрақты болуын қамтамасыз ету қажет. Оның ішінде әлеуметтік маңызға ие өнімдер де бар».

Сөз-Жебе

ҒАЛЫМ ӘМІРПЕЕВ, Мәжіліс депутаты:

«Өзбекстан мен Армения балық өсіру мен экспорттау жағынан біздің алдымызға баяғыда шығып кеткен. Сонда біз қалай балық шаруашылығын дамытып жатырмыз? Министрлік пен оның жанындағы бір комитет бұл саланы дамыта ала ма? Дамыта алмайды.

Осыдан үш-төрт жыл бұрын Премьер-Министр Түрікстан облысында балық өсіру бойынша жиналыс өткізді. Сол кезде жақсы мәселелер көтерілді, керемет жоспарлар құрдық. Ол ақыр аяғында не болды? Қағаз жүзінде қалды. Басқасын сұрамағанда, балық шаруашылығына бөлінген, субсидияға бөлінген ақшаны игере алмай жатырмыз».

Баға

ШАЙ ҚАНШАДАН САТЫЛЫП ЖАТЫР?

(1 кг, теңге)

АСТАНА 4 725

ШЫМКЕНТ 4 626

ҚЫЗЫЛОРДА 4 638

АЛМАТЫ 4 597

ЖЕЗҚАЗҒАН 3 943

АҚТАУ 4 466

ҚАЛҒАН АЙМАҚТАРДА 4000-4500

Дереккөзі: Ұлттық статистика бюросы

(Басы 1-бетте)

Jas qazaq: Пандемия кезінде өнер ордасының есігі жабық болды. Дегенмен театрдың жұмысы тоқтаған жоқ қой?

М.Сапаров: Әрине, пандемия кезені бізге көп нәрсені ұқтырды. Өнер адамдарына шығармашылық тұрғыдан қиын болғанымен, оның да шешімі табылды. Театр жұмысын онлайн режимде жүргізді, әлеуметтік желіде көрермендермен тікелей байланыста болдық. Күнделікті актер болсын, шығармашылық құрам болсын, барлығымыз бірлесе жұмыс істедік. Әйтеуір, бұл кезеңнен де өттік. Пандемиядан кейін өнерге шөлдеген халық театрға ағылды. Қазір сұранысқа ие қойылымдар бар. Халықтың театрға көптеп келуі де көңілге қуаныш сыйлайды. Шабыттандырады.

Jas qazaq: Қазір Әшірбек ағамыздай, театр туралы сын жазатындар жоқ сияқты. Әлде

Мұрат САПАРОВ,

Мұхтар Әуезов атындағы Қазақ ұлттық драма театрының қоюшы-суретшісі:

СЫН мен ПІКІРДІ ШАТАСТЫРМАЙЫҚ!

мен қателесіп отырмын ба? Мәселен, театр сахнасының декорациясына қатысты сын айтыла ма? Өзіңіз сынды қалай қабылдайсыз?

М.Сапаров: Қазір кәсіби сын бар деп айта алмаймын. Мен Әшірбек ағаймен бірге жұмыс істедім. Ол кісі менің жұмысыма қатысты қатты-қатты айтатын. Тіпті көңіліме, жүрегіме жақын қабылдаған кездерім болды. Сол кезде ұстазым Есенгелді Тұяков: «Мұрат, әлі талай сын айтылады, бөріне дайын болуың керек», — деп демеп отыратын. Кейінірек менің бір спектакльдегі сценографияма қатысты Әшірбек ағай жоғары баға берді. Мүмкіндігімнің одан да зор екенін айтып, маркайтып тастады. Сол күннен бастап шабыттанып, сынға басқаша қарайтын болдым. Ал қазір ше? Сценографиядан бірде-бір хабары жоқ адам сын жазды. Мен оны сыни пікір емес, жәй ғана жеке адамның

бар. Егер осы сала туралы кәсіби білімін болса, сына. Ойың кәсіби тұрғыдан жаз. Меніңше, бізге сыни пікір жазатындарды сүзгіден өткізетін кеңес керек. Әлгіндей беталды жазатындарды жауапкершілікке де тарту керек деп ойлаймын. Әркім өз пікірін, қыжылы мен بازیнасын жаза беретін болса, біз дамымаймыз. Ал сын айттым екен деп қисыны келсін-келмесін пікір жазып жүргендерді өз басым «хайп қуғандар» дер едім.

Jas qazaq: Бізде сценография мамандығы бірнеше жоғары оқу орнында оқытылады. Жыл сайын сценограф мамандар қолына диплом алып жатыр. Театрға жас мамандар келіп жатыр ма? Олар осындай киелі шаңырақта тұрақты жұмыс істегісі келе ме?

М.Сапаров: Бізге өндірістік тәжірибеден өтуге студенттер келеді. Ең алдымен, жұмыспен танысады. Әрине, бір-екі аптада олар ештеңе үйренбейді. Дегенмен бізге келген жас маманға мамандықтың қыр-сырын барынша түсіндіруге тырысамыз. Бірақ тұрақты жұмыс істеуге жастар келмейді. Өйткені театрдың айлығын білесіздер. Театрға деген сүйіспеншілік бірден оянбайды. Менің де бәрін тастап кетіп қалғым келген кездер болған. Бірақ өнерге деген сүйіспеншіліктің арқасында осы орында тұрақтап қалдым. Әрине, бір ғана айлықпен күн көру мүмкін емес. Сондықтан да театрдан тыс жеке жобамен де жұмыс істеймін. Бізге келген жастарға білгенімді үйретіп, шәкірт тәрбиелегім-ақ келеді. Оған тәжірибем де жетеді. Осыған қатысты ұсыныстар да түсіп жатыр. Бірақ оған арнайы магистрлік білім керек екен. Сценограф мамандығы бізде бар. Жастар білім алып жатыр. Бірақ диплом алғаннан кейін театрға келіп, жұмыс істегісі келетін маманды көрген емеспін. Өйткені танның атысынан күннің батысына дейін

көрмесі осыдан он бір жыл бұрын Қарағанды қаласында ұйымдастырылыпты. Біз биыл М.Әуезов атындағы Қазақ ұлттық театрында өтіп жатқан Орталық Азия елдерінің халықаралық фестивалі аясында ұсынысымызды білдіріп жүріп, республика көлемінде сценографтардың көрмесін ұйымдастырдық. Онда да қатысушылар эскиз макеттерін өз театрларының қаржысына

жеткізді. Біз еліміздегі барлық театрларға ұсыныс хат жібердік. Бірақ мүмкіндіктеріне қарай бірнеше театр ғана қатысты. Өнерге құштар жас сценограф, режиссер мамандар бар. Бірақ олар елімізде тұрақтамай, шетелге кетіп қалады. Білімін шетелде жетілдіріп, сол жакта қалып жатқандар да бар.

Jas qazaq: Жакында «Қарағөз» спектаклінен кейін жастардың шығарманы мүлдем түсінбегенін байқадым. Бір-бірінен «не айтты, немен бітті» деп сұрап жатты. Сондай-ақ сахнадан алыс орындарда актерлердің дауысы естілмеді. Сіздіңше, жастардың театрға деген құштарлығын қалай арттыруға болады?

М.Сапаров: Театрға әр түрлі көрермен келеді. Бірі шығарманы оқыған, түпнұсқадан хабары бар көрермендер. Бірі қазір сіз айтып отырған қойылымға бірінші рет келген адамдар. Актерлердің дауысының естілмегені — театрдағы

СЦЕНОГРАФИЯДАН БІРДЕ-БІР ХАБАРЫ ЖОҚ АДАМ СЫН ЖАЗАДЫ. МЕН ОНЫ СЫНИ ПІКІР ЕМЕС, ЖӘЙ ҒАНА ЖЕКЕ АДАМНЫҢ ПІКІРІ ДЕР ЕДІМ. БІЗ КЕЙІНГІ КЕЗДЕ КӘСІБИ СЫН МЕН ПІКІРДІ ШАТАСТЫРЫП АЛДЫҚ. ҚАЗІР БЛОГЕРСЫМАҚТАР ҚОЙЫЛЫМДЫ БІР-АҚ РЕТ КӨРІП, ӨЗІНІҢ ПІКІРІН ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІДЕ ЖАРИЯЛАП ЖҮР. ОНЫ БҮКІЛ ЕЛ ОҚИДЫ. ОНДАҒЫ ҚАТЕ ПІКІРДІ ОҚЫҒАН ЖҮРТТЫҢ ТЕАТРҒА КЕЛУГЕ ДЕГЕН ЫҚЫЛАСЫ ТӨМЕНДЕП КЕТЕДІ. ЕГЕР ОЛ СЫН КӘСІБИ ТҰРҒЫДАН ЖАЗЫЛҒАН БОЛСА, КЕЛІСЕР ЕДІМ. БІЗ ОНДАЙ ПІКІРЛЕРГЕ ӨЗ ОЙЫМЫЗДЫ ҚОССАҚ, АҚТАЛҒАНДАЙ БОЛАМЫЗ.

М.Сапаров: Менің жеке пікірім — біз академиялық театрмыз. Сіз айтып отырғандай, «экспериментальды» қойылымдар бар. Мысалы, бытыр «Туған күн», «Қайдасың, мама» сынды моноспектакльдер қойылды. Оны актрисалардың өздері ұсынып, қоғамдағы түйткілді мәселелерді көтерді. Бірақ біздің ұлттық деген мәртебемізге қарай, ондай қойылымдарды көп қоя алмаймыз.

«Сыған серенадасы» монологінің эскиздері

МЕНІ ТЕАТРДА ҰСТАП ТҰРҒАН – ӨНЕРГЕ ДЕГЕН ҚҰШТАРЛЫҚ. ӘР АДАМ ӨЗ ЖҰМЫСЫН СҮЮІ КЕРЕК. СЦЕНОГРАФИЯ ДА ӨНЕР. БІЗДЕР, ҚОЮШЫ-СУРЕТШІЛЕР КӨБІНЕСЕ НАЗАРДАН ТЫС ҚАЛЫП ЖАТАМЫЗ. НЕГІЗІ БІЗГЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ БАЙЛАНЫС КЕРЕК. БІЗ БІР-БІРІМІЗБЕН ТӘЖІРИБЕ АЛМАСЫП ОТЫРУЫМЫЗ ҚАЖЕТ.

пікірі дер едім. Біз кейінгі кезде кәсіби сын мен пікірді шатастырып алдық. Қазір блогерсымақтар қойылымды бір-ақ рет көріп, өзінің пікірін әлеуметтік желіде жариялап жүр. Оны бүкіл ел оқиды. Ондағы қате пікірді оқыған жұрттың театрға келуге деген ықыласы төмендеп кетеді. Егер ол сын кәсіби тұрғыдан жазылған болса, келісер едім. Біз ондай пікірлерге өз ойымызды қоссақ, ақтағандай боламыз. Сондықтан «ит үреді, керуен көшеді» дейміз де қоямыз. Мен бұл жерде сахнаның декорациясына айтылған сынды айтып отырмын. Сценография — мамандық. Оның өзінің заңдылықтары бар. Өзінің ережелері

театрдан шықпай, аз ғана ақшаға олар жұмыс істегілері келмейді. Мені театрда ұстап тұрған — өнерге деген құштарлық. Әр адам өз жұмысын сүюі керек. Сценография да өнер. Біздер, қоюшы-суретшілер көбінесе назардан тыс қалып жатамыз. Негізі бізге шығармашылық байланыс керек. Біз бір-бірімізбен тәжірибе алмасып отыруымыз қажет. Бүгінде Суретшілер одағындағы мамандар бірігіп, түрлі шара ұйымдастырып жүрміз. Мысалы, шетелдерде қалай? Ондағы театрлар ешқандай мемлекеттік органдарға бағынбайды. Олар өзін-өзі асырайды. Атақты актерлері арқылы, сұранысқа ие спектакльдері арқылы көрерменмен жұмыс істейді. Ал бізде мемлекеттен қолдау болмаса бәрібір қиын. Сценографтардың

акустикадан. Ал жастарға келсек, қазір олар театрға көп келмейді. Мен балаларыма театрға келіндер десем, «Әке, ол жерде бәрі ескі ғой», — деп жауап береді. Олар өздері қызықтырған шығарманы, әлемдік классиканы қолындағы смартфоннан-ақ көре алады. Кезінде радио шыққан кезде, театр өледі деген. Одан кейін телевизия шыққанда, театр өледі деген. Театр ешқашан өлмейді. Өйткені бұл — жанды өнер. Біз академиялық театр болғаннан кейін көрерменге ой салу, ұлттық тәрбие беру кұралымыз. Өзіміздің тілімізді, ділімізді дәріптейміз.

Jas qazaq: Осы жерде мынандай сауал туындайды. Көрерменді театрға тарту мақсатында қазіргі қоғамдағы мәселелерді ашық қозғайтын қойылымдарды неге қоймасқа. Әлде театрдың бағыты басқа ма?

Оған арналған жастар театры сынды арнайы өнер ордалары бар. Ал біз классик жазушыларымыздың шығармалары арқылы көрерменге ой тастауымыз керек. Бірақ бізде комедия, мюзикл жанры аз. Мысалы, «Сыған серенадасы» мюзиклі сұранысқа ие. Әсіресе, облыстарға гастрольдік сапармен барғанда, көрермен сұрауы бойынша бұл мюзикл екі рет қойылады. Бір жағынан, Шәмшінің әндеріне шөлдеген халық жылы қарсы алады. Біз фольклорға өте бай халықпыз. Осы мүмкіндіктерді пайдаланып, бізге өз комедиямызды жасауымыз керек. Рас, «Отыз ұлын болғанша», «Алдаркөсе тірі екен», «Бес бойдаққа бір той» сынды комедия жанрындағы спектакльдер бар. Дегенмен жаңа комедия керек. Біз халқымыздың бай өнерін дәріптеуіміз керек. Одан бөлек, драматургия саласына жаңа есімдердің пайда болуына жол ашқанымыз жөн. Біз театрымызды дамыту үшін жастарға жол беруіміз керек. Қазір көзқарасы қалыптасқан, креативті жастар бар. Өз ойын бүкпесіз айта алатын жастар да бар. Сондықтан жанарамыз десек, ең алдымен, жастарға мүмкіндік берейік.

Jas qazaq: Әңгімеңізге рахмет!

Сұхбаттасқан
Макпал НОҒАЙБАЕВА

(Басы 1-бетте)

Жақында Жамбыл облысы Байзақ ауданында тәртіпсіздік жасаған оқушыларды жазалағысы келген мұғалімнің бастан кешкені бүкіл қоғамды дүрліктірді. Мұғалім көлігіне анайы сурет салған оқушыларға оны жудырып, бейнежазбасын ата-аналарға өзі таратқан екен. Артынша ол бұл әрекетіне өкінген көрінеді. Өйткені «баламызға көлігін жуғызды» деп шу шығарған ата-аналар мұғалімді жұмыстан кетіруді талап еткен. Мектеп басшылығы білікті ұстазға қатан сөгіс жариялауға мәжбүр болыпты.

Былтыр Талдықорғанда бір оқушының ескерту айтқан мұғаліміне жекіп, тіпті қол көтермекші болған бейнежазба әлемжеліде таралды. Онда да жұрт пікірі екіге как жарылып, бірі мұғалімді, бірі оқушыны жақтап әлек болды. Оқушының ата-анасын да жазалау керек дегендері болды арасында.

Ұстаз, оқушы және ата-ана арасындағы кикілжіңге қатысты мысал көп. Қоғамдық пікір де сан алуан. Біреу мұғалімді қорғаса, екінші біреулер қандай бұзықтық жасаса да, баланы жақтап шығады. Бұрын оқытушыға баласын «сүйегі менікі, еті сенікі» деп тапсыратын ата-ана да өзгерген. Қит етсе, мектепті, мұғалімді кінәлап, баласына шаң жуытпауға тырысады.

Біз мәселенің мәніне үніліп, «бейбастақ бала қайдан шығады» деген сауалға жауап іздедік.

Толғанай ДӘУЛЕТОВА, ата-ана:

«Менің үш балам мектепте оқиды. Олар күнұзақ мектепте, қосымша сабаққа қатысады. Соңғы кезде мемлекет мұғалімдерге барынша көңіл бөліп, жалақысын өсіріп, қоғам

алдындағы мәртебесін көтеруге күш салып жатыр. Ата-ана ретіндегі өз ойым — ұстаз оқушының болмысын, мінезін түсінетін психолог, өзін сыйлалтып қана қоймай, шәжіртімен әңгімелесе алатын адам болуы керек. Ол оқушысымен еркін қарым-қатынас орната білуі керек. Өйткені бүгінгі ұрпақ өзімен санасуды, тең сөйлесуді қалайды. Оны балаларымнан да байқаймын. Ненің ұнайтынын, нені ұнатпайтынын олар бірден айтады. Әрқайсысының ой-пікірімен санасамын. Бірақ ұстаздың айтқанын тыңдамай, оғаш әрекет жасап, мұғалімнен ескерту алса, әрине, ұстаздың әрекетін жөн көремін».

Қаламқас САИЛОВА, ата-ана:

«Мен мұғалімнің балаға қол көтеріп немесе басқаша жаза қолдануына қарсымын. Біз баламызды ұстаздарға сеніп тапсырамыз. Олар білікті мамандар. Мұғалімнің жүйкесі тозбауы керек. Ұстаздардың басты міндеті — балаға білім беру. Қазір мұғалімдер жоғары жалақы алады. Жыл сайын олардың жүктемесі де азайтылып жатыр. Сондықтан әр мұғалім үлкен жауапкершілікпен жұмысын істеуі керек. Біз мектепке баламызды ұрсын деп емес, оқытсын деп жібереміз. Әрине, шектен шығып кететін оқушылар да болатын шығар, бірақ олармен жүйелі жұмыс істеу — мұғалімнің міндеті. Қазір баланы ұрып, таяқпен тәрбиелеудің дәуірі өтті. Қазіргі ұрпақ — жаңа заманның балалары».

Эльвира ЕПІЗЕКОВА, мұғалім:

«Әрине, ата-ананың мұғалімнен көп нәрсені талап етуі заңдылық. «Балам бала болсын десең, оқыт, мал айма» дейді Абай. Сол сияқты

баласынан ештеңесін аямайтын ата-аналар бар. Оң бес жылдан астам уақыт мектепте жұмыс істеп келемін. Осы күнге дейін небір ата-ана, небір оқушыны көрдік. Кей ата-ана баласының тәрбиесімен мүлде айналыспайды. Таңның атысы мен кештің батысы жұмыста. Киімі бүтін, тамағы тоқ болса болды дейді. Баласымен ашық сөйлеспейді, тиісті көңіл бөлмейді. Ата-анасынан жылу көрмейтін балалар бірден байқалып тұрады. Әңгімеге тартсаң, тұйық. «Ішімдегіні өзің тап» деп отырады.

Балалар психологы Алмағұл

Жексембайқызы бала тәрбиесінде ата-ананың ықпалы зор дейді. «Ата-ана баласына «оқыдым, тоқыдым, осымен болдым деп тоқтап қалма» дегенді үнемі құлағына құйып отыруы тиіс. Бүгінгі ата-аналардың көбі (әрине, бәріне топырақ шашудан аулақпыз) баласынан қаржы аямайтыны сонша, сабақтан бөлек неше түрлі үйірмелерге қатыстырады. Балаға барынша талап қойып, қадағалауды, не оқып, нені үйреніп, кімдермен араласып, қайда барып жүргенін бақылауды босансытып алады немесе мүлде қадағаламайды. Себебі уақыты жок, қолы бос емес...

Рас, қазір баланың аузынан не шықса, соны орындап, айтқанын алып беріп, еркіне бос қойдык. Қу тірліктен қол босамай, жұмыс-

баланың мінезі әп-сәтте өзгеріп, ештеңеге қарауға мұршасы жоқ. Ойынға беріліп кететіні сонша, ақырын байқасаңыз, тыныс алуы жиіліп, атын атап шақырсаң да естімейтін, қасына барсаң да, байқамайтын күйде болады. Ал абайсызда көңілі бөлінсе, шу шығаралы. Ондай кезде баланың бойындағы агрессияны көргенде өзін де шошисын. Бұл қазір бүкіл әлемнің бас ауруына айналған аса күрделі мәселе. Ата-анаға, мұғалімге өте таныс жағдай. Ал осындай баланы мектепке жіберіп, қандай бір жағдайда мұғалімге кінә артатындардың да аз емес екені шындық. Тәртіп бұзған баланы жөнге салғаны үшін мұғалімнің екі аяғын бір етікке тығып, балалардың алдында мұғалімнің құнын көк тиын қылатын ата-аналар бар. Қалай ойлайсыз, осы дұрыс па? Мектеп — қоғамдық орын. Ал қоғамдық орында тәртіп жалпыға ортақ. Енді осыған бағынбаған баланы мұғалім не істеуі керек сіздіңше? Тәртіпті талап етуге қажысы бар ғой. Баласының бетіне қарап «кой» деген мұғалімнің артына шам алып түсіп, айқайға қиқу қосатындарды да көріп жүрміз. Ең жаманы сол, осының бәрі баланың көзінше жасалады. Мұғалімді жерге мың рет кіргізіп, мың рет шығарып жамандайды, оның ісінің дұрыс емес екенін барынша айтуға тырысып бағады. Мұны көрген бала өз ісінің қате болғанын ұғынбақ түгілі, мұғалімнің мұғалім екенін мойындамайтын болады. Міне, бала болашағына шабылған балтаның бірі осы деп біліңіз. Баланың айтқанын алып беріп, қадағалаусыз қалдырып, бір үлкен қате жібереді, баланың көзінен біреуді жамандап екінші қатені, оның ісінің дұрыс емес екенін түсіндірмей үшінші қатені, қойшы, сөйтіп тек бір ғана бұзықтық жасағаны үшін мың қатені өзі жіберіп алғанын білмейді. Білмеген соң мойындамайды. Мұғалім мен баланың арасындағы қарым-қатынастағы басты дәнекер — ата-ана екені белгілі. Балаларды үнемі бақылауды естен шығармай, қадағалауға да міндетті және ол аса маңызды, өте қажет екенін әр ата-ана ұғуы керек».

Ал оқушылардың пікірі қандай? Олардың өтініші бойынша есімдерін өзгертіп беріп отырмыз.

Ғалымжан ӘДІЛ, 9-сынып оқушысы:

«Мектепте мүлдем ұрыспайтын мұғалім жоқ деп айта алмаймын. Көбінесе ер мұғалімдер оқушыларға зекіп сөйлейді, қол көтермесе де соған ұқсас мінез көрсетіп жатады. Жоғары сыныптың оқушысы болғандықтан, оған аса мән бермеймін. Өзімді жақсы оқушымын деп айта алмаймын. Бала болған соң түрлі бұзықтық жасадық. Тиісті жазамамыз да алдық. Содан қорытынды шығардық. Қазір мұғалімдермен жақсы қарым-қатынастамын».

Рамазан ЕРБОЛУЛЫ, 6-сынып оқушысы:

«Мен кейбір мұғалімдерді түсінбеймін. Үйінен көңіл-күйі дұрыс болмай келсе, болмаса директордан ұрыс естіп келсе, өштерін бізден алады. Сабақ біткенше біздің есімзді шығарады. Ұстаздардың көңіл-күйіне қарап отырамыз. Оқушылармен санасып, бізбен дос болғысы келетін апалар да бар. Баріңнің мінезінді жаттап алдық деп ұрсаптын мұғалімдер бар. Біз де ұстаздарымыздың мінезін біліп алдық. Мінезі қатал, жұмсақ деп бөліп отырамыз».

Жасмин БАҚЫТҚЫЗЫ, 11-сынып оқушысы:

«Оқушыға ұрсып, тіпті нұқып жіберетін мұғалімдер бар. Өз ойым, олай жасау мұғалім үшін дөрекілік. Біз білім алуға келдік. Ұстаздардың міндеті — бізге білім беру. Егер оқу үлгерімі төмен оқушы болса, оны ата-анасына айтсын».

Әйгерім ҚҰСАЙЫНҚЫЗЫ, заңгер:

«Біз кейінгі кезде ұстаз беделін түсіріп алдық. Әр нәрсенің байыбына бармай, байбалам салатын ата-аналар бар. Заң барлығына бірдей. Егер оқушыны ұрып-соғып, жарақаттаса, әрине, шағым түсіруге болады. Бірақ бір-екі қатан ескерту жасағанға бала мұғалімнің жұмыстан кетуін талап ету орынсыз. Кез келген мектеп ішінде болған оқиға, ең алдымен, сол мектептің ішінде зерттеліп, шешіледі. Мектеп әкімшілігі тек қана оқушымен емес, ата-анаман де үздіксіз қарым-қатынаста болуы керек».

Макпал НОҒАЙБАЕВА

Біз бала кезден атақты Маман мектебі туралы естіп өстік. Құлағына құя берсін дей ме екен, үлкендер «Маман деген бай болған» деп бастайтын әңгімесін. Кішкентай кезде ол ертегі сияқты: «Баяғыда Маман деген бай өмір сүріпті. Оның тұрысбек, Сейітбаттал, Есенқұл дейтін балалары болыпты. Сол кісілер Ақсу ауданының Қарағаш деген ауылында мектеп салып, қазақтың талай қарадомалағын оқытқан екен». Мектеп ашылған 1903-1904 жылдар біз үшін, әрине, «баяғыда» болып елестейді.

Кенес заманындағы «байдың бәрі жаман, кедейді қанап-қинаған» деген идеологияны жокқа шығаратын осы әңгімені үлкендер текке айтпаған шығар. «Жақсының жақсылығын айт, нұры тасысын» демекші, ел-жұртына шарапаты тиген сондай асыл жандардың ұмыт қалмайтынына мензесе керек. Бүгінгі күннің биігінен қарасақ, бұл да тәрбие.

Алматы тұрғындарымен кездесуде Президент Қасым-Жомарт Тоқаев елдегі бай-бағландардың әлеуметтік салаға қолдау көрсетуге келгенде құлықсыз екенін айтып өткенде ХХ ғасырдың басында қазақ балаларына арнап мектеп ашқан, қазақ баспасөзінің аяқтан тұруына атсалысқан байлардың мәрттігі еске түсе қалды.

Құдайға шүкір, бізде миллионер де, миллиардер де баршылық. «Форбс» жыл сайын ең бай деген 50 шактысын тізіп қояды. Бірақ

«АРТЫНДА ҚАЛДЫРМАС ПА ЖАҚСЫ ДАҢҚЫН...»

солардың өз қаржысына мектеп салып, ел экономикасын дамытатын өндіріс ашқанын жұрт естімепті.

Адамның санасын әлеуметтік желі жаулаған заманда ақшалы азаматтар мен азаматшалар, жұлдыздар мен жұлдызшалар (кино мен эстрада, блогер т.б.) киген киімін, сатып алған үйін, шетелдегі демалысын (міндетті түрде теңіз жағасында шешініп тастап) паш етуге құмарланып алды. Оны көргенде Сұлтанмахмұт Торайғыровтың: Бір үйде жиюлы екен қазына мал, Көрсетті бәрін бізге ақсақал шал: «Бұрынғы атамызға сыйға берген, Біздерде мынадай бар, мынадай бар!..» деп жазғаны еске түседі.

Қазіргі қымбатшылық заманда, несие қамтынан шыға алмай тығырыққа тірелген пенделердің не ойлап, қандай құйзеліске түсетінінде шаруасы жоқ.

Тағы да әлеуметтік желіге көз салсақ, сондай «ғажап өмірмен» қатар өріліп жатқан қарапайым адамдар өз күнін өзі көріп жүргенін байқайсын. Ауыр сырқатқа шалдыққандар, баспанасыз қалғандар, басқа да мүсәпір күй кешкендерге «асарлатып» ақша жинайды жатады. Кедей-

жомарттың аузынан жырып берген тиын-тебенінен көлімгідей қомақты сома құралып, бір міскіннің төбесі көкке жеткенін көргенде көзге қалай жас келгенін өзін де байқамай қаласын.

Алдыңғы жылы Ақтауда бір кейуана қайтыс болғанда, ақтық сапарға шығарып салуға қала тұрмақ, басқа аймақтардан көп адамның сүрініп-қабынып жеткенін естігенбіз. Жұрт өрішіп тұрған

коронавирускa да, карантинге де қараған жоқ. Сол апамыздың көзі тірісінде талай адамға жақсылық жасаған, жүрген жерінде қиналған жанға жәрдем беріп, үй еңеріп жүрген абзал жан екені кейін айтылды.

Біздің миллионер-миллиардерлерден ондай жақсылықты ешкім күтпейді де. Қаңтар оқиғасынан кейін ашылған «Қазақстан халқына» қорына кейбіреулері пәлен сома деп (оның өзін мәжбүрлегендей болып) тастап жатты да, сонымен тынған сияқты. Рас, қайырымдылық қорын ашып, жұмысын жүргізіп отырғандар бар. Бірақ ол теңізге құйған тамшыдай, өрі көзге онша көрінбейді.

Қалай болғанда да, Мемлекет басшысының сөзінен кейін бай-бағландарға да ойланатын кез келді. Ендігі кезде олар сауда ойын-сауық орталығын емес, күнделікті тіршілікке қажетті бұйымдар шығаратын кәсіпорындар ашуға мойын бұруы керек. Мемлекеттің

емес, өз қаржысына. Сондай-ақ балалар спортын дамытуға атсалысып, ауылдағы дарынды ұлт-қыздардың көтерілуіне жағдай жасаса да артық емес.

Ұрпақтан ұрпаққа айтылатын мәрт адамдар туралы аңыз осылай туады емес пе?

Гүлнар АХМЕТОВА

Таяуда Түркі мемлекеттерінің басшылары Самарқанда бас қосты. Жиында бірқатар құжат қабылданды. Дені экономика теңірегінде. Бұл нені көрсетеді? Сұраққа жауап бермес бұрын, Foreign Affairs журналында келтірілген дерекке көзек берейік. Америкадағы ықпалды басылымда жарияланған мақаланы жазған Кевин Радд. Саясаткер 1992 жылы өткен Қытай компартиясының съезін өске алады. Сол кезде Дэн Сяопин баяндамасында «экономика» деген сөзді 195 рет ауызға алыпты. Биылғы съезде Си Зинпиң небәрі 60 рет айтқан көрнеді. Есесіне, ұлттық қауіпсіздікке көбірек тоқталыпты. Осындай деректі тізіп шыққан ол Аспан асты елі «марксизмге қайта оралмақшы» деп, қисынсыз әрі бір тырнағын ішіне бүккен тұжырымын тықпалайды.

Әрине, дәл қазір Америка мен оның одақтастарынан Бейжіңге арналған жылы пікір есту қиын. Бұған Бейжіңнің нарықтық қатынастарды терең игеріп қана қоймай, Батысты басып озар бәсекелеске айналуы себеп. Ал 30 жыл бұрын саясат емес, экономиканың алға шығуы бекер емес. Еңбеккор халық социалистік жолдан

логистиканың маңызын атап өтті. Қасым-Жомарт Тоқаев аталған тақырыпқа кеңірек тоқталып, «Біздің мемлекеттеріміз Батыс пен Шығысты, Солтүстік пен Оңтүстікті тікелей байланыстырады. Бауырлас үш ел (*Қазақстан, Әзірбайжан, Түркия*) арқылы өтетін Транскаспий халықаралық көлік дәлізі — соның жарқын мысалы. Сондықтан біз көлік-логистика саласына ерекше мән береміз. Соңғы 15 жылда Қазақстан осы саланы дамытуға 35 миллиард доллар қаржы бөлді. Біз көлік бағдарын көбейтуге және логистиканы өзара ықпалдастыруға мүдделіміз», — деді.

Түркия президенті Режеп Тайип Ердуан Баку-Тбилиси-Жейһан мұнай құбыры

COMMENT

5

www.jasqazaq.kz

U-mail: jasqazaq2019@mail.ru

басталатынын хабарлап, осы жоба арқылы Батыс елдеріне жүк жеткізуге арналған Транскаспий бағытының әлеуетін арттыруға болатынын тілге тиек етті. Өзбекстан басшысы Шавкат Мирзияев Транскаспий халықаралық дәлізі өз жемісін беруі үшін тер төгіп жұмыс істеу қажеттігін атап өтті. Түркі

Шәріп (*Ауғанстан*) — Қабыл — Пешауар (*Пәкістан*) шойын жол құрылысы да транзиттік тасымал мен логистика тұрғысынан алғанда, аймақ елдері үшін тиімді жоба.

Шетелдік сарапшылар да Саммиттің экономикалық сипатына мән берді. Профессор Жәңгіз Томар Түркияның мемлекеттік «Анадолу» ақпарат агенттігінің сайтында жарияланған талдау мақаласында осы жәйтке тоқталған. Ол қабылданған құжатта өзара сауда-саттықты жандандыру мақсатымен кедендік рәсімдерді жеңілдету, шекті мөлшерді (*квота*) алып тастау көзделгенін, сондай-ақ Түркістанда арнайы экономикалық аймақ (*TURANSEZ*) құру және цифрлық экономикаға көшудің маңызды міндет деп көрсетілгеніне назар аударды.

Ортақ мүмкіндікті, баламалы бағытты пайдаланған жөн. Бұл ретте Қазақстан Президенті айтып жүрген Транскаспий дәлізі бойынша жүк тасымалын жандандыру — көкейкесті міндет. Нақты қадам жасалды да. Алдағы жылы Қазақ мұнайы (*1,5 млн тонна*) теңіз арқылы Әзірбайжанға жеткізіледі. Одан әрі Баку-Тбилиси-Жейһан құбыр желісімен ғаламдық базарларға жөнелтіледі. Болашақта оның көлемін 6 миллионға жеткізу көзделіп отыр. Сонымен қатар, бір кездері жүзеге асырылып, содан кейін тоқтап қалған swap әдісімен Иранға «қара алтын» жіберуге де болады. Қара май алмасудың мәнісі мынада. Мұнай Каспий арқылы көмірсутегі тапшы Иранның терістігіне жеткізіледі. Ал ирандықтар оның орнына күнгейдегі кеңішінен сол мөлшердегі шикізатты Парсы Шығанағындағы айлағы арқылы Таяу Шығыс пен Азиядағы тұтынушыларға жөнелтеді.

«Орта дәліз» деп те аталатын осы бағытты күретауыраға айналдыру міндеті ұлттық өндірістің өрісін кеңейтуге кеп тіреледі. Нақтырақ айтсақ, контейнер, танкер, жүк кемесі өзімізде жасалуы тиіс. Отандық сауда флоты құрылуы қажет. Бұл өз кезегінде адам капиталын, индустриялық һәм ғылыми әлеуетті, қомақты инвестицияны қажет ететін сала. Мығым мемлекет, нарықтағы қатал бәсекеге төтеп бере алатын, басқанын тауарына байланбайтын, өз өнімі өзіне жететін ел боламыз десек, шикізат экспортына тәуелді экономикалық модельді түбегейлі өзгертуге тиіспіз. Түркі мемлекеттері ұйымына мүше елдердің әлеуеті ұлық мұратқа жетуге үлес қосары анық. Ақиық ақын Мағжан «Тамаша Түркістандай жерде туған, Төңірінің түрікке берген несібі (*нәсібі*)» деп жырлағанда, мызғымас бауырластықты, көл-көсір байлықты, біріксе, кез келген істі еңсеретін ұйымшылдықты мензесе керек.

Тарихқа жүгінесек, түркі халықтарының ортақ игілік жолында бірігуіне кедергі көп болған. Тау тұлғалы Тұрар Рысқұлов кезінде Орталық Азиядағы халықтарды біріктірген Түркістан Республикасын құруды ұсынғанда, «бұратана халықтарға теңдік өперді» деген большевиктер де мұны құп көрмеген. Шераған (*Шерхан Мұртаза*) бұл жөнінде Лениннің «Аспандағы көп жұлдыздан үлкен бір ай жасаудың қажеті жоқ» деп келіспегенін жазады. 90-шы жылдары тәуелсіз Түркі мемлекеттері басшыларының кездесуі өткен сайын мәскеудегілер тіксініп қалатын. Қызғанышын жасыра алмай, большевиктердің жала жабу құралы — «пантүркизмді» жалаулатып, байбалам салатын. Бұл жолы да әлеуметтік желідегі қайсыбір жазғыштар тырнақ астынан кір іздеуге тырысты.

Бірақ қазіргі геосаяси ахуалдың мазмұны да, сипаты да басқа. «Үлкен аға» болып өктемсудің заманы өтіп барады. Ықпалды интеграциялық орталықтар қалыптасып келеді. Түркі мемлекеттерінің экономикалық ынтымақтастығы да сондай бірлестікке айналады деген сенім мол.

Срайыл
СМАЙЫЛ,
экономикалық
шолушы

ТҮРКІНІҢ НЕСІБІ

Фото: alorda.kz

ауытқымай, нарықты терең игеру қажеттігін, тамағы ток, көйлегі көк ұлттың өзгелермен терезесі тең бола алатынын жетік түсінді. Батыл реформатор (*Дэн Сяопин*) «Мысықтың түр-түсі емес, тышқан аулай білуі маңызды» деген халық шаруашылығындағы бөтен жүйені мензеп. Заман ағымынан туындаған тың көзқарас жемісін берді де. Қытай экономикасы қайсыбір салалар бойынша қазірдің өзінде американдықтардың алдын орап тұр. Си Зинпиң былтыр елдің ғасырлар бойы Қытайды тұқыртып, еңсесін түсірген кедейлікті жеңгенін жария етті. Ендігі жерде осы биіктен түспей, әлгі мақалада айтылған ұлттық қауіпсіздікті бекем қылу — мәртебелі міндет.

Осыған дейін тамырлас мәдениет пен ортақ тарих тегірегінде байланыса көбірек мән берген бауырлас елдерге экономиканы көбірек күйттеу қажет. Өңгіме басында қойылған сауалға Түркі мемлекеттері ұйымының жоғары деңгейдегі басқосуының берер жауабы осындай. Жаһандандың қадірі қашып, әлемдегі саяси текетірес өндіріс пен сауда-саттыққа кесірін тигізіп тұр. Оның үстіне бұл мемлекеттер (*Түркиядан басқасы*) тауар тасымалының негіз құрайтын теңіз жолдарынан жырақта. Самарқандағы мәслихатта сөз сөйлеген президенттердің пікірі де осы мазмұнда. Қазақ елінің көшбасшысы көлік тасымалы мен

желісінің ғаламдық ауқымдағы энергетикалық жоба екенін, ал Оңтүстік газ дәлізімен «көгілдір отынды» Көрі құрлыққа көптеп жеткізуге болатынын қаперге салды. Оған шикізат та бар. Ол — Каспийдің мол қоры. Әзірбайжан басшысы Илһам Әлиев тағы бір дәліз — Зангезурдың мүмкіндігін баяндады. Қырғыз елінің президенті Садыр Жапаров жақында Қытай-Қырғызстан-Өзбекстан бағыты бойынша теміржол құрылысы

тілдес мемлекеттердің ұйымына бақылаушы ретінде қосылған Мажарстан (*Венгрия*) премьер-министрі Виктор Орбан санкция кесірінен сауда жолдары жабылып жатқан бүгінгі қиын кезеңде тасымал бағыттарын әртараптандыру (*диверсификация*) қажеттігіне айрықша тоқталды.

Дәліз демекші, басқосуда Солтүстік-Оңтүстік бағытының бір тармағы болып табылатын Термез (*Өзбекстан*) — Мазар-и

ФотоШОК

Ыстамбулдағы Истиклял (*Еркіндік*) көшесінде жарылыс жасап, 6 адамды мерт қылған, 50 адамды жаралаған содыр Ахлам Әлбашир қашып құтыла алмады. Ол тергеу кезінде Сирияда арнайы дайындықтан өткенін мойындады.

Фото: Anadolu Ajansı

Экобелсенділер Венадағы Леопольд музейінде Густав Климттің «Өлім мен өмір» картинасына қара бояу шашты.

E-mail: jasqazaq2019@mail.ru

www.jasqazaq.kz

Естелік-эссе

Халыққа киноактер, режиссер, сценарийші ретінде жақсы танымал болған Аяған Шәжімбаевтың университет (ҚазМУ) қабырғасынан көз майын тауысып оқып алған білімі – «журналист» мамандығы. Ал енді журналистикаға ол қалай келді? Бәрі Қараталдағы орта мектепті бітірген соң «Ленин туы» (Петропавл) газетінде қазақстандық жаңа фильмдерге жиілетіп сын-пікірлер жазудан басталған сыңайлы. Осындай жастық шығармашылық энтузиазмі Аяғанды Алматыға алып келеді.

Әуезов атындағы академиялық театрдың 2 жылдық актерлік курсына түсіп, кейін әйгілі театр режиссері Райымбек Сейітметовтың шеберханасында тағы екі жыл театр-кино шеберлерінен дәріс тыңдайды. Аяулы

ОРНЫ БӨЛЕК, ОЙЫ ЕРЕК АЯҒАН ЕДІ

Дүниеден ерте озған кинорежиссер Аяған ШӘЖІМБАЕВ туралы сыр

жары Алмағұлмен осы оқу орнында танысады, табысады. Жас жұбайлар кейінгі отбасылық өмірінде жұптасып, театрда актерлік қызмет істейді. Содан Аяған алғаш рет 1978 жылы «Транссібір экспресі» фильмінде паравозшының рөлін сомдайды... Жас дарын «Вонг ханымның құпиясы», «Шокан Уәлиханов», «Арман-атаман», «Түрксиб», «Біздің Ғани» сияқты он шақты көркем және деректі фильмдерге редактор бола жүріп, қысқа көріністердегі кейіпкерлер рөлдерін ойнап үлгерген. Аяған Шәжімбаевтың «Алжир» көп сериялы деректі фильмі мен «Жансебіл» көркем фильмі қазақ киносына жаңа есімнің қосылғанын айғақтағаны да ақиқат. Оның еңбектерін саралаған, бағалаған жазушы-журналистердің, әйгілі кино сыншылардың жазғандары БАҚ бетінде әр мезгіл жарияланып та келеді. Сондықтан да Аяғанның есімін өнер сүйер қауым ұмытпайды, егер ол арамызда жүрсе, қарашаның 25-інде 70 жасқа толар еді.

Курстың топбасымен журфактің соңғы екі курсында бірге оқыдық, университетті бірге тәмамладық. Аяғанның өмірдегі кинокадрлар іспетті кейбір үзік оқиғалары санамда өшпей жүруші еді, жариялаудың орайы бүгін келгендей...

«ҚАЗАҚФИЛЬМ» ЫҚШАМ АУДАНЫ. №24-ШІ ҮЙ

...Шағын ғана «Қазақфильм» ықшам ауданында барша жұрт бал арасынша үймелеп «құж-құж» боп қалатын бір мекен болушы еді. 70-інші жылдардың аяғы, 80-інші жылдардың басы. Ол — кәдімгі кенестік үкіметтің халық үшін әр бұрыштан арнайы ашып қоятын сыраханасы-тын.

Аяғанның ауылы сол жақта... Бірінші барғанымда әлгі сыраханадан кәдімгі қырғыздың атақты киноактері Бейшенәлиевті көріп аузым ашылып қалды. Тек кенестік қызықты кинофильмдерден ғана түр-түсін көретін атақты «киножұлдызын» тірідей көру, қолын қысу қандай бақыт десенізші?! Аяғанның арқасы... Қапсағай денелі, бұтына нағыз америкалық джинсин киген Бейшенәлиев қасындағы бірнеше жігітпен жаркылдай күліп іштен шығып келе жатты. Үш курстас — Болат, Аяған және мен «омарта-аулаға» кіргеніміз сол, «Бейшенәлиев» деген Аяған кілт солай бұрылып, дауыстап сәлемдесті. Айқара құшақтасты. Біз қол беріп амандастық. Болат үнсіз. Аяған еркін. «Бұндай жұлдыздар «Қазақфильмге» көп келеді. Бәрімен таныспын. Түс ауа осы суатқа құлайтындары бар» деп күлімдеп қойды сонда Аяған. Ықшам аудан мен киностудия арасын бөліп жататын автобус жолының дәл бұрылысында орныққан бұл сыраханаға сыраға құмарлығым болмаса да, «жұлдыздарды» көруге ынтыққан құмарлық Аяған мен Болатқа ілестіріп, әлденеше рет алып келді. Олялин, Табаков, Жигарханян деген кенестік «кино жұлдыздарды» алғаш рет жакыннан көру бақытына осы сыраханада ие болдым. Қызығы, осы сыраханадан қазақтың «кино жұлдыздарын» бір рет те көрмеппін...

Сырахананың айналасындағы дөнкііп жатқан дәу-дәу қойтастардың біріне газет төсеп жіберіп үшеуіміз ұзақ сонар әңгімеге кірісер ек.

— Мынау Үлкен Алматы өзенінің сел айдап келген таудың дөң тастары ғой. Бір заманда осы жерден алапат сел жүріп өткен, құдай сақтасын!

Бұл — біздің топбашымыз Аяған. Жалпы екеуінің де қала тұрғындары деген атау-өтілі басым. Сондықтан да Алматы туралы менің аузым жабық. Тыңдаушымын. Сөз — екі досымда.

— Дипломды алған соң сенің де Алматыға келуін керек, Аяш, мына балаға жұмыс іздей берейік! Алматыға қайта орал... — деген Бөкемнің аузына алдымен, әрине, өзінің теңдессіз «Қазақ радиосы» түседі.

— Шымшықбаевичтің (Аяған жан досы Болат Оңғарбаевты әкесінің атымен әркес

жаңылыспай әрі осылай жиі айтатын) жанына барсан, қарнын да ток, қаламақын да қалтана сыймай жүреді...

Әзіміз куә, сол тұста Бөкеннің бір айлық қаламақысының өзі шынында да 1000 сомнан асып жығалатын. Шіркін, «Қазақ радиосы!» — Мынандай бес қабатты үйден бұйыртып пәтер алып алсан, тіпті тамаша!

Есімде қалғаны тура бұрылыстан №100-ші автобус ыныранып, дарылдап өткен сайын біз жалт қарағанда үйдің бүйіріндегі «24» цифры көзге оттай басылатын. Әңгімесін одан ары гүлдендіріп жіберетін Аяғанның айтқандарынан соң: «Шіркін, Алматыда, мынандай бес қабатты үйде («№24!») пәтері барлар қандай бақытты жандар болды екен!? Шіркін, шіркін!..» деген арман араласқан тәтті ой санамнан сан рет сырғи өткені де өтірік емес!

...Құдайдың құдіретімен, дәл осы қойтаста отырып, анда-санда көз салып, қызығып отыратын №24 үйдің бесінші қабатынын... дәл маған екі бөлмелі пәтер бұйырды емес пе? Ертегі дерсіз! «Қазақфильмдегі» сол пәтерде балалар ержетіп, етек жиғанға дейін, яғни 17 жыл тұрдым емес пе?!

қоюды Аякем еш ұмытпайтын!») «Мынау менің інім, талантты жас кинорежиссер, болашағы алдында... Күні кеше Иранда өткен Азия мен Африка кинематографистері байқауында жүлделі бірінші орынды жеңіп алды...» Менің өз басым түнгі тосын жорығымыздың сырына әлі жете алмай көңілім күпті күйде отырған жайым бар. Алғашқы кесеге ерніміз тигенде Аяған сөз бастады: «Алматыдан пәтер алудың қиындығын

Кинорежиссер Аяған ШӘЖІМБАЕВ

білесіндер ғой, мына досым біздің ықшам ауданнан мынандай деген екі бөлмелі пәтерге қол жеткізді. Ордері қолында. Соны... үйге кіруге бір техникалық себепке қатысты 500 сом керек болып тұрғаны, саған әдейі ертіп келіп отырмын... Бізге осы қазір 500 сом бер».

Досымның тосын «сыйын» күтпеген мен әрі өте қатты ынғайсызданғаннан шығар табаныммен шок басып алғандай «шар» ете түсіп ем, тіземді басты. «Өзімнің інім деп келіп отырмын. Бөтен біреуге мен де аттап баспаймын ғой! Менің інім болған соң, саған да бөтен емес, сөзді қой!»

«Ортақ» ініміз сөзге келмеді, орнынан тұрды, әйелінің де түрі бұзылмады. Екеуі жадырап жүрген бойы төрт бөлмеге кіріп, 500 сомды әкеліп Аяғанның қолына ұстатты. Аз ақша емес! «Ал керек болса!» Қоштасарда «Ақшаны маған бердік деп ойлаңдар, маған!» деген Аяған досым, «Енді Көк базардың түбіндегі конфет фабрикасындағы пәтер иесіне тарттық» деді. «Бәрін біледі!..»

Жеті түнде қолына 500 сом тиген Имінжан көкем «Here, сонша асығыс...» дей жүріп, менің қолымды қысып тұртып: «Ертең сағат 10-ға қарай көшіп келе беріңдер. Балалар түнімен жатпай, бөлмелерді жуып, тазалап, заттарын алып кетеді» деді.

Менің қуанышым өз алдына, сондағы Аяған бауырымын қуанышын көрсеніз... Қайран жүрегі аладай, көңілі баладай Аякем-ай!..

МАМЫРДАҒЫ «АҚ БОРАН...». АЙДОС «АЛЖИРГЕ» ҚАЛАЙ ТҮСТІ?

Аяған Талғат Айтбайұлы екеуі бір күнде Түлкібасқа аттанды да кетті.

Тәкене жақындығы бар әрі атақты сынықшы 100 жасаған, ұмытпасам, есімі Қоштай ақсақал туралы Аяған Шәжімбаев екеуі «Бәйтерек» деген тұңғыш рет өздері-өз боп деректі фильм түсірді. Екеуінің де қуанышында шек жоқ... Фильмді дуалы ауыздар мақтады. Жаппай, жатпай құттықтады! Сол сол екен, кино өнерінің басы-қасында жүріп, тәжірибесін молықтырған Аяған Шәжімбаев журналист Армиял Тасымбекұлы екеуі репрессия кезінде жазықсыз жазаланған қазақ боздақтарының өйелдері туралы көп сериялы «Алжир» фильмін бастап кетті. Уақыт тапшы, жер қарайып күн жылып, Алатау баурайы көкмайсаға

малынып тұрған мамыр еді. Аяқ астынан менің екіден жанадан асқан ұлым Айдосы ертіп, бөріміз киностудияның арнайы автобусымен Алма-Арасанның баурайын қуалап, жоғары өрледік. Жер дүние жіпсіп жатқан, бірақ мына алаңқайда «тоқымдай» әппақ қар қалыпты. «Бізге керегі осы» деген Аяған қызынып іске көшті.

— Айдосқа суық тигізіп алып, Бағдат пен Алмадан таяқ жеп жүрмесек болды, — деп, қаркылдай күліп алған режиссерім дереу балақайдың аяғын шешіп, табанына кішкентай құтыдан май алып жақты. Үстіне жағасыз жұпыны балалар жейдесін кигізді. Екі жарымнан асып қалған балақайым сөйлей де, айтқанды жақсы түсіне де алатын. Бөтелкеден су құйып, балақайдың көз алдын сулап қойды. «Кәне, апа...» — деп айқайлашы дейді. Маған бір қарап күнде көріп жүрсе де, мұндай мінез танытпаған «режиссер» ағасына бір қарап «Апа-ааа...» деді Айдос. Аяған өте балажан болатын. «Ү-ү... Құдай-ай, құдай-ай, болды, болды! Біз дайын! Жігіттер!...»

«Мотор!» дейді де қолтығынан кішкентай актерді қардың үстіне қоя береді. Ол жүгіреді... «Апа-аа...» деп айқайлайды. Аяған режиссер мәз. «Әкесі сияқты тез, көріндер ме, тез жүгіреді...» Шана үстіндегі камера мен операторды екі жігіт сүйреп үлгергенше Айдос зулап кеп, «апалап» кадрлан шығып кетеді. Жерден іліп алып, шапанының омырауын ашып жіберіп қойнына салып, автобуска жүгіріп кірген бойы «актердің» аяғын ысықылап, термостың қақпағын ашып жіберіп, кәмпит пен ыстық шөй беріп, қолды-аяққа тұрмай жүрген Аяғаным әлден уақытта, түсіру тобын автобуска айқайлап шақырды: «Айналайындар, екі жарым жасар баланың сонынан жүгіріп үлгере алмайсындар, ертең қасқыр шапқан эпизодты қалай түсіреміз, а?! Кәне, тез жиналыңдар! Менің даусым шыққан сәтте жандарыңды салмайсындар ма!»

Үшінші «дубль» дегенде керекті үзікті түсіріп үлгергендейміз...

— Кеше Сүлушаштың (*сүйікті кенжесі*) көзін осылай суға шылап, тікенек сымның арғы бетіне тұрғызып «Апа, апа...» дегізіп керемет кадрлар түсіріп алдым. Бүгін Айдос! Бұл екі балақай менің фильмнің ең динамикалық әдемі әрі әсерлі көрінісін жасап тұр! Үнемі ой үстінде, соған қарамастан, үнемі айналасына сергек көңіл бөліп жүретін Аякең риза! Режиссер риза!

Сол жылы мамыр айында Аяған-профидің шеберлігінің арқасында Арқаның (*Ақмоланың*) арқыраған ақ боранын Алатауда түсірдік! Шеберліктей айтсаңызшы! «Алжир» деректі фильмінде «апалап» жалаң аяқ, жалаң бас қасқыр үйірінен бала қашқан эпизодты әрбір көрген сайын, мынау баяғы Алма-Арасанның қойнауындағы Аяғанның «мастер-классы» ғой деп отырамын.

ЕНДІ... ШЕКІЛДЕУІК ШАҚПАЙТЫН ШЫҒАРСЫҢ?!

Аузынан «динамика-қозғалыс» деген сөз тіркесі түспейтін... «Кинодағы құрылымда әрдайым динамика болмаса, ол — фотография» деп қолын көтере дауыстап қоюшы еді. Аттарын атамай, аға әріптестеріне ренішін білдіргенін де талай естідім. «Саған оның қатысы жоқ, жазып жіберме... өздеріне, көздеріне айттым!» дегені де бар. Аяғанның өзі де болмысы жағынан үнемі қозғалыста жүретін іс-қимылдың адам-тын. Келіншектерді ертерек автобуска сап жіберіп, екеуімздің бір сағаттан аса асықпай жүріп Талғаттың үйіне әлденеше рет жаяу барғанымыз есімде! «Қазақфильмнен» шығамыз, Әл Фараби көшесін бойлап Есентай өзеніне дейін барып, өзенді жағалап төмен қарай жүріп отырып, Төле биден өтеміз. Талғат Айтбайұлы сол жердегі журналистерге арнап салынған 12 қабатты әуелім үйдің оныншы қабатында тұрады... Шаршауды білмейтін, алқынбайтын, әрдайым жараяу аттай желіп, тын жүретін Аяған! Бірде қызық болды!..

— Мен саған өмірдің шынайы киносын көрсетейін, — деген Аяғанға ілестім. Аяндап, киностудия жаққа шықтық. Алмағұл сонда монтаждау аппаратында жұмыс істейді. Бір жерде дубляж, бір жерде дайын өнімді үлдірте қаттау дегендей сапырылғысқан іс, кен студияның бар бұрышын Аяғанмен бірге жүріп танысып та, көріп те шыққан ем. «Байқампаз досым тағы не қызық тапты?...»

Ықшам аудан мен Аяғандар тұратын киностудияның жатақханасы арасындағы қоршауды жағалай созылған қуықтай жалғыз тар жол жататын. Жолды қысқарту үшін әлгі қоршау бетонның кісі сиятындай етіп арнайы ойылған тұсы болушы еді, екеуіміз сол жерге келіп аялдадық. «Ал енді асықпай анау шекілдеуік сатып отырған атаңа қара!» «Оның несі қызық, атамызды жыл-он екі ай, күнде осы арадан көріп жүрміз ғой?» «Қара, кара... асықпа!» Әлгі қуықтай жолда қысы-жазы шілдің қиындай қара шекілдеуік сатып, қазанның түп күйесіндей қап-қара, қоңқақ мұрын, түсініксіз сөйлейтін, көзі жылтыраған, өзі бұлдырқайта ғана карт отыратын. Бұл төңірек түгел таниды. Желтоқсан. Ызғары бар... Тесіле қарап тұрмыз. Қуықтай жолдың екі басынан осылай бет алмай кісі қарасы көрінбесе, атамыз асықпай пимасын шешіп, шұлғауын бүктеп, қасындағы күпөйкеге жасырды да, жалаң аяғын шарадағы қуырлықан ыстық шекілдеуікке сала қояды екен. Алыстағы екі бұрыштын қайсысынан кісі сұлбасы көрінсе, дереу аяғын шекілдеуік толы буы бұрқыраған шарадан алып, киіз етігін қонытпақ кие қояды. «Ы» операциясы бетон тесіктен сығалаған біздің көз алдымызда әлденеше рет қайталанды.

...Аяған екі көзінен жас шыққанша күліп келеді. Мен де күлкінің астындамын. Арасында «Енді бұл атаңнан шекілдеуік сатып алмайтын болды ғой!» дейді. Кенет «Режиссурасыз, сценарийсіз, қосымша актерсіз қойылған киноны тамашаладың! Кино — өмірдің шындығы, осындай болуы керек», — делі күлкісін тыйып, ойлана.

1992 жылы Қазақстанның бір топ өнер иелерінің қатарында Президент қабылдауында болған Аяғанның кинодағы елеулі еңбегі алғаш рет айрықша дәріптелді. Мұндай қуанбаспыз! Жаңадан салынған «Мамыр» ықшам ауданынан 4 бөлмелі пәтердің кілті қолына тиді. Жүрегіміз жарылды!..

Ойлау орбитасы өзгеше асыл азаматтың арманы көп еді. «Мен қазақ кино индустриясында төңкеріс жасаймын!» дейтін жігерлене. Жасай алатын да еді, талант та, тәжірибе де жетімді еді. Аяғанға өмір жетпеді! Өкініштісі, сол!

Талғат СҮЙІНБАЙ, Алматы

Әңгіме-антиутопия

(Соңы. Басы өткен санда)

«Білесін ғой, Ерімбет, мен шешесіз өстім. Ана махаббаты дегенді сезінбей келген адаммын. Қалай ажалдан аман қалғанымды да білесін. Бір кездегі еліміздің астанасында жойқын жер сілкінісі болды ғой. Ауыр зілзаладан қаншама үй қирап, қаншама адам опат болды. Біздің баспана кірпіштен қаланған, үстінде бетон плиталар жабылған, үлкен, жер үй болыпты. Соның өзі қара жер тулағанда бұрыш-бұрышы, дөдегесі морт кетіп, суырылып түскен ауыр плиталар шешем байғұсты басып қалыпты. Сонда бар-жоғы жиырма үштегі келіншек. Зілзаладан кейін құтқарушылар үйінділерді аршып, құлаған, қаусаған үй-үйді тігтіп, шалажансар жатса да, тірі адам бар ма деп қарап келе жатқанда біреуі тар қуыстан адамның денесін көріп, тірі ме, жоқ па деп қолын салып жіберсе, бір келіншек жатыр дейді, денесі суып кеткен. Әйткенмен екі жақтап сүймен салып, плитаны сырғыта итеріп, мәйітті көрсе, жатысы ерсі екен дейді. Сәждеге жығылғандай тізерлеп, мандайын жерге қойған мәйіттің екі қолы екі бүйірін жауып тұрған. Құлаған плита бас сүйегін жаншып, омыртқасын үзіп жіберген секілді. Қой, өлер адам өлді, уақыт тығыз, тірілерді тауып алайық деп құтқарушылар ауыр плитаны еппен жатқызып, ары қарай кетіп қалады. Десе де, әлгі топ ішіндегі бір жігіт екі ойлы болып, әлде әуестік бар, әлде басқа пиғылмен, әлде жүрегі сезді, кім біледі, қалай болса да, құдыреттің күшімен қайта оралып, өлген келіншектің қасына келіпті. Тізерлеп отыра қалып, әлгі қуыстан басын сұғып, бүк түсіп жатқан мәйіттің қатып қалған шынтағының тұсынан қолын салып жіберіп тінте бастайды. Кенет кобалжүй еңтігіп, қуыстан басын, қолын шығарып, әудемжер кетіп қалған топқа айғай салыпты, «әй, қайтындар, мұнда сәби бала бар» деп. Құтқарушы топ үйге келіп, мәйіттің үстіндегі плитаны алып, сынық пен үйіндіні тазалап, аршып алса, тізерлей бүк түсіп жатқан мәйіттің қойнында, дәл кіндігінің астында жатыр дейді. Оралған, құндақталған қалпында. Сөйтіп әлгі жас келіншек балам аман қалсын деп өзін құрбан қылыпты. Үй құлағанда бүк түсіп, тізерлеп, баланы бауырына алып жата қалған ғой. Жігіттер нәрестені қолға алғанда, пысылдап ұйықтап жатыр дейді.

«Сол бала сенсін...»

«Иә, сол бала мен екенмін, Ерімбет».

«Е, білем ғой, сен бұл жайтты еске алғанды ұната бермейтін едін ғой».

«Еске алып отырғаным... Еске алып отырғаным, шешесіз өссем де, ана махаббатын сезінбей келсем де, мені жарық дүниеге әкелген анамның осы қайратын, өзін құрбан етіп, баланы аман алып қалған елеусіз ғана ерлігін, жер тулаған сәтте саспай, сасқалақтамай, балам аман қалсын деп жанұшыра тапқан амалын көз алдыма елестеттім ғой. Талай мәрте. Ананың балаға деген сезімінің күштілігіне тәңті болып, тамағыма өксік тығылып, көзіме жас келіп, төлейіме қайран қалушы едім. Құданың құдыреті. Көзін көрмесем де, бейшара анам өмір бойы маған идеал болып келді. Қарап тұрсам, ана деген өмір беруші, тіршілікті жалғастырушы жан ғой. Ана болу — өзінің қалауынды құрбан етіп, сол балаға бәрін беріп, өміріңді соған арнау екен ғой. Менің шешем өмірін мені бағып-қағуға арнай алмаса да, өзін құрбан етіп жанымды аман алып қалды. Оның ерлігін істей алам ба, мені өмірге әкелген сол шешемдей бола алам ба деп өмір бойы ойланып келіппін. Міне, отыздың бесеуінен астым, әлі сол сауалыма жауап таба алмаппын».

«Қысқасы...»

«Қысқасы, мен осы екі-үш күн әбден ойланып, алдырмауға бекіндім. Құдырет бізге жан месін сыйлады, әкелуі міндеттімін. Дәрігерлер не десе, о десін...»

«Не деп тұрсын сен?! Өзің жаман ауруға кезігіп тұрсаң да, баланы өмірге әкелмексің бе? Жындысың ба сен?! Кісі әуелі өзін ойлау керек, ал сенікі не? Өлем деген сенің бе бұл? Алдымен өзін жақсылап емделіп алшы, қазіргі заманда лейкемия жазылмайтын дерт емес қой. Дәрігерлер бала дәрірінің уына шыдамай өліп кетеді десе, алдырып таста. Қылмыс емес қой ол. Құдай денге саулық берсе, бала әкелерсін тағы. Сен, Хауа, бұлай сынар өзүлегенінді қой!»

«Саған бала керек емес пе?» деді Хауа Ерімбетке қарап.

«Сенің басыңды жұтып өмірге келген бала керек емес. Сен, қияли қатын, бұл ниетіңнен қайт. Не деп басты қатырып тұрсын».

Хауа үнсіз құлді.

«Ереке, ашуынды бас».

«Баспаймын. Енді бұл сөзіңді естімейтін болайын».

«Мақұл» деді Хауа жымыып.

Екеуі енді паркті үзіс аралап кетті. Бие сауым уақыттан сон орта бойлы, дөңгелек жүзді, етженді күйеуінің жып-жылы қолынан ұстаған Хауа тағы сөйлеп кетті:

«Ереке, ағайыны жоқ, жалғыз жігіт, ештеңесі жоқ, салт жігіт дегенді елемей, әкемнің қарсы болғанына қарамай, етегіңнен ұстап едім. Қателеспедім. Ұшпаққа шықпасак та, сенімен бақытты ғұмыр кештім деп ойлаймын. Үлде мен мүлдеге малынбадым, элитаға ұқсап әуеледі дрон-үйде тұрмадым, эко-тағам жемедім, бірақ адамның бұл дүниедегі бар ансары сол ма? Әрине, жоқ. Саған өкпем жоқ, Ереке. Жас кезіндегі кейбір қылықтарыңды да кешірдім. Мені жылатқан күндерінді де кешірдім. Сол кезде-ақ кешіргенмін, өзің білесін. Кешіре алсақ, бойымыз жеңілейіп қалады ғой, жүрегіміз тазарып қалады ғой. Ал сәбиді дүниеге әкелу керек. Өзі берген құдырет өзі кеткізер. Иттің иесі болса, бөрінің тәңірісі бар деген. Мандайына жазылған ғұмыры да бар шығар».

Үрейлі үш күннен кейін ұйқысы бұзылып, асқа төбеті жоғалған, салы сұға кетіп, еңсесі түскен Ерімбет тағы да махалла жандармериясына келді. Ли жандарм орнынан тұрып, жымыып қарсы алды.

«Иә, Ерімбет мырза, көңіл күйіңіз қалай?»

«Бізде қандай көңіл күй болушы еді, әлде әдейі сұрайсыз ба. Үш түн ұйықтамай шықтым. Самай шашым ағарып кетіпті осы үш түнде. Кісінің жанын аларда әзірейіл бұлай қинамас».

«Кешірім сұраймын, Ерімбет мырза. Артынан ойласам, расында да, сізге ауырлау шарт қойыппын. Артықтау кетіппін, кешірім етіңіз».

Ерімбет басын көтеріп, көзіне тура қарап, жандармды танымай қалды. Осыдан үш күн бұрынғы Сұлтан емес, сөзі майда, мінезі жұмсақ. Япыр-ау, бұл бөле тағы не ойлап тапты екен, артына сақтаған сыры бар ма, әлде төбеден тастап жіберер зілі бар ма, деп ойлады Ерімбет.

«Ғафу етіңіз. Сізден бір нәрсе сұрасам бола ма?» деді Сұлтан Ли.

«Сұраныз».

«Әйеліңіздің аты-жөні кім еді?»

«Хауа».

«Толық аты-жөні?»

«Хауа Ермұратқызы».

«Ол кісі үйіңіші жер-жаһан соғысында осы мегаполистің түбіндегі NN геттода кім болып істеп еді?»

«Мейрбике болды-ау, білуімше».

«Қайтыс болғанына екі жыл болды, иә?»

«Иә».

«Мен өтініш жазып қауіпсіздік комитетінің архивінен осы геттоға қатысты бірталай құжаттардың көшірмесін алдым», — деді

Сұлтан түрегеп тұрған қалпы үстелінің тартпасынан жуан-жуан бірнеше пәпкіні суырып алып жатып. — Кеше ғана қолыма тиді. Хауа Ермұратқызы туралы да сұрау жасатқан едім. Бағыма қарай, ол кісінің жеке ісі сары майдай сақтаулы тұр».

«Бәйбішемнің дүниеден өткеніне екі жыл. — деді Ерімбет еденге қарап отырып қажыған, шаршанқы үнмен. — Баламыздың сот шешімімен, Корпорацияға, ой, әлгі... Қоғам үйіне тәрбиеге алынуына оның еш қатысы жоқ қой. Қайта, көзі тірі болғанда ол бейшара бұл қиынатқа төзбес еді».

«Жоқ, мен басқа мәселе бойынша хабарласып едім, Ереке».

Ереке? Мына бала қазақ дәстүрімен Ерекеге көшті, бір тықыр таянып тұр-ау, деп оилады Ерімбет.

«Хауа жегеміз геттоға қамалған, сонда резервацияда өмір сүрген біраз адаммен байланыста болыпты» деді Ли. Орнына отырып, үстел үстіндегі әлдебір жуан, сұр папканы алып ақтара бастады:

«Міне, фотосуреті де бар екен апайдың. Орынсыздау болса да, сізге бір сұрақ қояйыншы, жегеміз неден қайтыс болды?»

«Жаман аурудан».

«Олан емделуге болмады ма екен, қазіргі медицинада неше түрлі әдіс бар, жана аппарат бар дегендей...»

«Әрине, болар еді, бірақ ол баламыздың дүниеге келгенін қалады. Ұлды дүниеге келтірмесе, технологияның түр-түрі бар, емдейміз депті дәрігер. Хауа, бірақ ол жолдан бас тартты».

Сұлтан Ли орнынан тұрып кетті. Жасыл көзі жалт етіп, өні күренітіп бірер сәт тұрды.

«Ғажап, ғажап! Ол кісі осындай шешім қабылдады ма?!»

Ерімбет Лидің жүзіне осының есі дұрыс па дегендей аңырайып бір қарады да қойды. Жауап бергісі келмеді.

«Мұндай да болады екен-ау!..»

«Қалай десе болады, — деді Ерімбет ауыр күрсініп. — дәрігерлер екінің бірі деп шарт қойғанда Хауа сәбиді дүниеге әкелем деп шешім қабылдады. Ұрыстым есін дұрыс па деп. Қойсаңшы, баланың қылығын істемей деп. Маған сенің амандығың керек, нәрестені әкеліп, өзін кетіп қалсаң, ол жетімге қалай қараймын мен деп. Ерімбет, деді сонда. Ерімбет, мен іштегі баладан бас тартып, жаман аурудан құтылсам деп қанша емделсем де, одан құлантаза жазылып кететініме ешкім кепіл бола алмайды. Ол — бір. Екінші, емделіп шықтым дейін, жақсы, содан кейін бала көтере алам ба, жоқ па, тағы кепілдік жоқ. Бір мәрте бала берген құдырет екінші рет бере ме, мойныға бұршақ салып, зар илеп тілеп алған баланы алдыртып тастасам? Баласыз өткен ғұмыр бақытты ғұмыр деп айта алмас едім өз басым. Оның үстіне іштегі шарана — үл екен, Ерімбет. Соғыстан кейін селдіреп қалған біз секілді азғана жұрт жер бетінен құрып кетпесін десек, бізге үл бала керек. Ұрпақ керек. Атын өшкір жаһан соғысынан соң өрттен кейінгі жас бұтадай селдіреп қалдық. Жұртымыз жер бетінен көшпесін десек... Хауа, дедім мен шыдай алмай, басымыз жас, қартайып тұрғамыз жоқ, бірдемесі болар, содан соң... кім айтты саған ұрпақсыз өмір бақытсыз өмір деп. Мүлдем олай емес. Ол сөзіңнің де жаны бар шығар, деді Хауа, бірақ менің жағдайымда өзімді құрбан қылғаным — ең дұрыс шешім. Құрық тастап, ажал шіркін бәрібір қоймайын деп тұр. Мені тандап тұр. Қазір құрықтан құтылсам, ертең қыпша мойныға сарт еткізіп қайта салуы мүмкін. Таңдағаны мен екенмін, алса, алсын, солай-ақ болсын... Тағдыр деген осы емес пе, Ерімбет. Кешегі алапат соғыста қаза тапқан боздақтардан, резервацияда аштықтан өлген жас балалардан жаным артық па, басым ардақты ма. Жазмыштан озымыш жоқ. Мұны... санам түйсініп, жүрегім сезіп тұр. Тұла бойыммен сеземін. Бірақ жүрегімде қорқыныш жоқ. Үрей жоқ. Білемін, құдыреттің өзі тағдырды сызып береді. Біз оның сырын ұға алмаспыз. Ақыреттің бары рас болса, таңда махшарла жүзделсерміз. Сүреміз бірге сонда. Бір ғана өтген-ай бар, ол — ұлымның жетім өсуі, анасыз өсуі. Оған не шара бар бізде, не істей аламыз? Ештеңе. Ол да жазмыш шығар. Реті келсе, саликалы біреу жолықса, шеше орнына шеше етерсің... Реті келмесе, ұлымды ешкімге жүзтендетпей өсірерсін, Ереке. Мен

саған сенемін, арыстаным. Сенің өңін суық болғанымен мейірім ұялаған, жылы жүрегің бар, балажандысың, менің орнымды жоқтатпай өсірерсін. Өмір шіркін мәңгілік емес қой, талқаның тез-ақ таусылады... Мен де соғысты, лагерьді, аштықтан шыбындай қырылған елді көрген адаммын. Өлімнен қорықпаймын. Өлім — алғанша ғана үрейлі. Өлген соң бізге бәрібір. Жастық шақ өтті соғыспен, соғыстан кейінгі тауқыметпен. Енді бала бергенде, одан қалай бас тартасын. Ажал қазір алды не, он жылдан кейін алды не, бәрібір емес пе. Мәңгі жүрмейміз ғой. Тағдырдың шешімі осы болса, мойынмен көтеругіміз керек. Өмірге ұрпақ келсе, одан артық не бақыт бар, отағасы. Менің шешімім деп санама мұны, құдыреттің мандайға жазғаны деп біл...»

шал — бәрі көз алдымда. Шешем дінге қатты берілген адам еді. Күндіз-түні ерні жыбырлап дұғасын оқып жататын. Бәрінен бұрын біз тіршілік еткен геттодағы балаларға қиын болды. Ажал аузында тұрған балалар, ішінде мен де бармын, әлбетте, ертеңін болжай алмаса да, тойып тамақ ішпеген соң жоқтан өзеге жылап, ыңырысып, үлкендердің мазасын алатын көрінеміз. Геттодағы жағдай әлгіндей болғанда, келешек тіпті қараңғы болатын. Өлім лагеріне айдалып кету қаупі күшті ол кезде. Қара жүрек дұшпанда аяушылық жоқ. Үлкен-кіші демей ажал камерасына айдап әкетуі оп-оңай болатын. Шешем екеуміз геттода бір жылдай тұрдық. Бір жылдан кейін ашаршылық басталды. Кісі басына санап беретін қара су мен қара нан жұғынға жұқ болмайды. Кәрі-құрттан өлімді қарсы алуға дайындала бастады. Оны мен, алты жасар бала, қайдан түсінем, кейін естіген әңгімем ғой. Күндердің бір күнінде гетто ішінде сүзек басталды деген қауесет шығыпты, өйткені мұндағы ел аштықтан емес, сүзектен өліп жатыр деген сөз тараған. Содан, қойшы, қаладағы әскери өкіметтің пәрменімен санитарлар гетто ішіне дезинфекция жасауға кіре бастады. Бұл кезде өлім-жітім көбейген. Қылышын сүйретіп қыс келіп қалған шақ. Ел қазақ тарихындағы 1932 жылдың геноцидіндей басыбайлы өлімге кесілгенін түсіне бастаған. Тікенек сым қоршаған, сыртында әскер күзеткен геттоның әр тұсынан кіретін жолдары бар еді, сол жолдармен санитар көліктері кіріп, сүзекке қарсы тазалық басталып кетті. Сүзек гетто сыртына шығып кетсе, әскерге жұғуы, қаладағы елге тарауы мүмкін. Өкімет осыдан қорқалды ғой. Жә, сонымен санитар қыз-жігіттер жиі келетін болды. Бетін ғана тұмшалап қоймай, бас-аяқты толық жабатын арнаулы киімдерін киіп, асай-мүсейін қолға алған санитарлар сантехника құбыры, жөртөле, қойшы, әйтеуір қуыс-қуыс, бұрыш-бұрышты түк қалдырмай, әлдене сеуіп, пышылдатып, ысылдатып жататын. Мәйітті міндетті түрде. Бұрын кісі неден өлді екен деп мәйітті тексеруге әкетіп жататын, енді ешкім жолағысы келмейді. Тұмшаланып алған санитар құрал-жабдығын сайлап әкеліп, көбік шашып мәйітті ақ қоймалжыңға көміп кетеді. Күндердің күнінде ауру шешемнің сондай санитардың біреуімен сөйлесіп жүргенін байқадым, тізгін ұшымен хабарласып, әлгілерден алған азын-аулақ азықты менің аузыма әкеліп тығатын. Бір күні төбемнен жай түсірді. Сұлтан балам, сенен жасырып келдім, енді айтуға тура келіп тұр, мына ауру мені алмай қоймас, жағдайымыз мынау, сенің шын шешен мен емес, басқа, мен өгей шешеммін, сенін өз шешен қалада тұрады, сенін соған баруың керек деп. Баламын ғой, сөзін ұға қоймасам да, өңін қатайтып алған шешемнің суық жүзіне қарап, шар етіп жылап жібердім. Олай айтпа, деп еңіреппін. Шешем, шындық осы, алтыным, сенің қалаға, өз шешене баруың керек деп, сабырмен әлденені түсіндірмек болады. Оны түсіне қоятын мен бе, жаным алай-түлей болып, сөйлемсе олай деп бақыра берсем керек. Сөздің қыскасы, көнбейтінімді біліп, әлгі санитар қыздың көмегімен маған дәрі беріп ұйықтатыпты да, мәйіт тиеген көліктің ішіне жатқызып сыртқа алып шығыпты. Оянсам, бір үйде жатырмын, басымда қарақат көзі күлімдеп әлі санитар қыз отыр. Күлімсіреп, Сұлтан, ояңднң ба, қорықпа, қазір қауіпсіз жердесін. Жуынып-шайынып ал, ыстық тамақ алдында тұр, деді. Қысқасы, мен ғана емес, санитар болып жүрген сол қыздың арқасында бәріміз тірі қалдық, сол қыздың көмегімен ондаған бала геттодан сыртқа шығыппыз, ажал аузынан қалыппыз. Ер жеткен соң сол қызды — сол апайды көп іздедім, таба алмадым. Жас болған соң, қолым қысқа болған соң табылмады. Қазір мүмкіндігім бар ғой, соғыс жылдарындағы архивті індетіп жүріп, апайды тауып алдым. Түрі көз алдымда, аты-жөні есімде. Иә, ол кісінің аты — Хауа. Хауа Ермұратқызы. Таптым-ау деген шағымда Хауа апай бұл дүниеден өтіп кетіпті. Бірақ жақсылығын тірі тұрғанымда ұмытам ба. Ол кісінің жалғыз ұлын арыз түсті деп Қоғам үйіне өз қолыммен өткізем бе. Ераға, мен программаға байланған биоробот емеспін ғой, мен де жүрегі бар, сезімі бар адаммын. Арызды жолын тауып жаптырармын, уайымдамаңыз. Бұрынғыша тіршілік ете беріңіз».

Сұлтан Ли әңгімесін даусы қарлығып, ара-арасында жөткірініп, мұның көзіне қарамай айтып шыққан еді. Ерімбет жауап бермеді. Мына оқиғаның басқа арнаға түсіп кеткеніне сенер-сенбесін білмей, айран-асыр болып отыр еді.

«Тек ұлды балабақшадан шығарып алыңыз. — деді Сұлтан баяу үнмен, орындығына отырып жатып. — Ол жаққа бармай-ақ қойсың. Ювенал қызметкерінің көзіне түсірменіз. Мен бұл жерде ұзақ отырмауым да мүмкін. Ыңғайы келсе, бірер жылда қоныс аударғаныыз да дұрыс шығар. Занның аты — зан, олардың талабымен таласа алмаймыз ғой».

Ерімбет қатты шаршағанын енді ғана сезді. Тұла бойымен. Буын-буыны әлсіреп қалыпты, екі ұмтылып орнынан өрең тұрып, Ли жандарма алғыс айтуды да ұмытып, сүйретіліп далаға шығып кетті.

Нұржан ҚУАНТАЙҰЛЫ

E-mail: jasqazaq2019@mail.ru

AINA

www.jasqazaq.kz

САЛАМ-АЙСЫН

Асату

Асату — жолы үлкен адамның жасы кішілерге табактағы еттің сыбағалы мүшесінен дәм таттыру арқылы өзінің ізетін білдіретін әдеп рәсімі. Ет жеп болған соң, жасы үлкен қонақ сый табактан ұсын толтыра ет алып, басқаларға өз қолымен асатады. Сыйлы жіліктер үлкендердің табағына мол салынатындықтан, сыбаға берген сияқты, «дәмді жерінен ауыз тисін» деген ниетпен жасы кішілерге көрсетілетін өзара құрмет.

Ер-азаматтар қалыптасқан әдет бойынша асатудан бас тартпай, асатқан кісіге «құлдық» деп, оны қабылдайды. Құлдық — ет асатқан адамға айтылған алғыс.

Келіндерге де асату рәсімі бойынша, үлкен табактан ене-абысындарының бірі сыбаға бөліп береді. Ондайда келін орнынан тұрып, жілік ұсынған (асатқан) адамға арнап сәлем салуы тиіс.

Қалау айту

Қалау айту — біреудің жақсы малына, мүлкіне көңілі кеткен адамның сол үйдің иесіне немесе әйеліне, баласына соған лайықты бағалы бір тарту әкеліп, әлгі дүниені, жануарды «менің қалауым осы» деп сұрауы.

Дәстүр бойынша үй иесі қалаушы адамды қонақасы беріп, қалағанын орындап қайтаруға тиіс. Бұл — мәрттік пен сыйластықтың белгісі.

Аунату

Аунату — қонақ отырған немесе түнеген жерге өз баласын отырғызу. Бұл, әрине, кез келген қонақтың орнына отырғызу дегенді білдірмейді. Ол үшін ел-жұртқа сыйлы, дарынды адам болуы шарт. Балаға сол адамның жақсы қасиеттері өтеді деген сенімнен туған. Қазір де білетін адамдар үйіне келіп кеткен құрметті қонағының орнына баласын отырғызып ырымдайды.

Сондай-ақ «туған жерге аунату» дәстүрі де бар. Бұл — туған жерінен ұзақ уақыт бойы алыс тұрған адам отанына оралғаннан кейін жерге жататын дәстүр.

Ажырасу көже

Ажырасу көже — көшу алдында дастархан жаю. Басқа жакқа көшетін адамдар туғандары мен көршілерімен осылай қоштасады. Өйткені үнсіз көшіп кету тәрбиесіздік саналады.

Еріген су

МЫСАЛ: Қазіргі уақытта арықтарды тереңдету, үйінді бөгет салу және еріген суды бұру жұмыстары жүргізіліп жатыр.

Біріншіден, сөйлемдегі үйінді бөгет тіркесінің өзі дұрыс емес. Себебі бөгет әдетте үйінді топырақтан тұрады. Бұл «аузымен яки тісімен шайнады» дегенмен бірдей. Екіншіден, еріген су тіркесі де тіл табиғатына қайшы. Өйткені су емес, мұз ериді. Орыс тіліндегі *таялая вода* ұғымына балама болатын қызыл су деген күрделі тіркес тілімізде бұрыннан бар.

ДҰРЫСЫ: Қазіргі уақытта арықтарды тереңдету, үйінді бөгет салу және қызыл суды// қар суын бұру жұмыстары жүргізіліп жатыр.

Есім беру

МЫСАЛ: Ерлі-зайыптылар қызына Корона деген есім беріпті.

Есім беру — орыс тіліндегі *дать имя* деген тіркестің калькасы. Қазақ тіліндегі сөз қолданысында ол қате саналады. Қазақ баласына есім бермейді, ат қояды.

ДҰРЫСЫ: Ерлі-зайыптылар қызына Корона деп ат қойыпты.

«СӨЗТҮЗЕР».

Қате қолданыстар сөздігінен

Өуесқойлар арасында өлем чемпионы, бұл күнде кәсіпқой бокста олжа салып жүрген Жәнібек Әлімханұлы кезекті жеңісімен жанкүйерлерін қуантты.

Жәнібек — WBO тұжырымы бойынша чемпиондық белбеу иеленген тұңғыш казакстандық. Бұған дейін дәл осы тұжырымдағы чемпиондық атақ бірде-бір отандасымызға бұйырмай келген еді.

АҚШ-та өткен кезекті жекпе-жегінде Әлімханұлы британдық Дензел Бентлиді ұпай санымен ұтты. Кәсіпқой бокста 13 жекпе-жек өткізіп, барлығында жеңіске жеткен Жәнібектің Бентлимен айқасы 12 раундқа созылды. «Біз кателіктерді түзеуге күш саламыз, кем тұсымыз әлі де көп» деді Әлімханұлы жекпе-жектен кейін. Жанкүйерлер бұған дейінгі жекпе-жектерінің басым көпшілігін нокаутпен аяқтап, қарсыласын кескен теректей сұлатып салатын оғланға Бентлиді де бүктеп түсірсе

деген үміт артты. Тіпті нокаутпен ұтпады деп сынағандар да табылды. Әлімханұлы өзі айтқандай, алғаш рет 12 раундтық айқасқа түсіп отыр. Өкпесінің шыдауы, жүрегінің қағысы, соққысының қуаты 12 раундқа толық жеткенінің өзі зор жетістік. Кәсіпқой бокс — бүгінгі күнде үлкен ғылым. Бас-көз жоқ төпелей берумен бұл салада жеңіске жете алмайсың. Алдымен ақыл керек. Бентли де көптің бірі емес, 17 жекпе-жек өткізіп, тек бір айқасында ғана жеңіліс тапқан жампоздың өзі.

Лас-Вегастағы жекпе-жекпен соң қарсыласы Жәнібекті жеңісімен құттықтап, құшағына басты. Спорттың бейбітшілік елшісі екенін осыдан да аңғаруға болады. Орта салмақта WBO тұжырымы бойынша өлем чемпионы атанған тұңғыш қазақ Жәнібек үшін маңызды айқас, тегеурінді

қарсыластар әлі алда. Тек тынымсыз жаттығу жасау арқылы ғана Жәнібек биікке шығады.

Жуырда аралас жекпе-жекпен ресейлік Ислам Махачев UFC-дің чемпиондық белбеуін иеленді. Әрине, бұған жету жолында ауыр айқастар өткізді, шүмектеп тер төгіп, әзірлік жасап осы биікке шықты. Чемпиондық белбеуді беліне ораған чемпион: «Соңғы алты ай бойы ағамдай болған жетекшім Хабиб Нұрмагомедов ешбір қызыққа да, қылырысқа да жіберген жоқ, тек жаттығу залында жүрдім», — деді. Міне, еңбек деген осы. Бүгін биікке шығып, ертеніне той тойлап, көкпар шауып, тұсау кесіп, беташарда шүлен тарату спортшының басынан бағын тез тайдырады. Өйткені спорт еркелікті, босандықты кешірмейді. Темірдей тәртіп пен тастай талап қана шындайды. Тәуекелге бел буып, кәсіпқой бокста қазақ стилін қалыптастырып, өзіндік мектебін қалауға ұмтылған Жәнібек әлі де жеңісімен елімізді қуантады деп сенім артамыз.

Қуан РАХМЕТ

«Буштың бәтіңкесі» емес, бірақ...

2008 жылғы баспасөз мәслихатында сөйлеп тұрған Джордж Бушқа Ирак журналисі бір емес, екі бірдей

бәтіңкені лақтырып тарихта қалып еді.

Қызық бір аптадан кейін басталған.

Сол бәтіңкені шығарған түріктің компаниясына дәл осындай 300 мың аяқ киімге тапсырыс түседі. Ал АҚШ президентінің басына тимей қалған бәтіңкені Сауд Арабиясының бір кәсіпкері 10

миллион долларға сатып алады. «Инвестиция» деп осыны айт! Оның ұрпақтары кейін «Буштың бәтіңкесін» 20 миллион долларға сатуы мүмкін ғой...

Ақшасы қалтасына сыймайтындардың не болса, соны сатып алатынын тиын санап өмір сүретіндер түсінбейді, әрине. Мәселен, жуырда Apple компаниясының негізін салған Стив Джобстың ескі шәркейі аукционда 218 мың долларға сатылды. Бастапқы бағасы 15 мың доллар деп белгіленген аяқ киімді сарапшылар ары кетсе 60-80 мың долларға өтетін шығар деп долбарлаған.

1976 жылы Стив Вознякпен бірге Apple-1 компьютерін жасағанда осы «тәпішкені» тастамай киіп жүрген-мыс.

Ескі шәркейді ырғын ақшаға кімнің сатып алғаны айтылмайды. Кім болса да, «жұғысты болсын» деп ырымдаған біреу.

ЖО-ақпарат

Бас редактор — директор
Срайыл Махатұлы СМАЙЫЛ
Редакция алқасы:

Қуаныш НҰРДАНБЕКҰЛЫ жауапты хатшы

Ғалия ҚАЛИЕВА
компьютер орталығының жетекшісі

Тілшілер мен қызметкерлер:

Гүлнар АХМЕТОВА — экономика, нарық

Мақпал НОҒАЙБАЕВА — арнаулы тілші

Ернұр КЕНЖЕБАЙ — шолушы

Кәмшат ТӨЛЕШОВА — терімші

Айдос ҚҰСАЙЫНҰЛЫ — web-caim

Аймақтағы меншікті тілшілер:

Мерген ТОКСАНБАЙ—
Ақмола және Солтүстік Қазақстан
облыстары (8 701 312 39 34)

Қажет АНДАС — Алматы облысы
(8 747 706 13 82)

Нұргүл НАСЫР — Атырау облысы
(8 702 959 80 08)

Мөлдір КЕНЖЕБАЙ —
Шымкент қаласы (8 776 238 55 94)

Ұлдай САРИЕВА — Батыс Қазақстан облысы
(8 705 150 48 30)

Кезекші редактор
Мақпал НОҒАЙБАЕВА

Меншік иесі:
«Аманат Медиа» ЖШС

Директордың
орынбасары
Мейрамбек
ҚҰЛМҰХАМЕДОВ

Бас есепші
Расима
ӘКІМБЕКОВА

Редакцияның мекенжайы:

050012, Алматы қаласы, Мәуленов, 85 үй, №61 кеңсе, 3-кабат
(Бөгембай батыр көшесінің қиылысы)
Телефондар: 8(727) 272-43-39; 272-43-25
Бухгалтерия: тел.факс: 8(727) 272-46-22 (жарнама бөлімі)

Газет «Дәуір» ЖШС РПИК (Алматы қаласы, Қалдаяқов көшесі, 17-үй)
тел: (727) 273-12-04, 273-12-54. Тапсырыс — №2000;
Бағасы келісім бойынша

Таралымы — 5000 дана

Газет Қазақстанның барлық аймақтарында таралады,
сондай-ақ «AitAstana» аумақтық ұшақтарында бар.

Jas qazaq газеті «Қараан», «Хорошие новости плюс» және KOK TENGRI дүңгіршіктерінде сатылады

Газет 2004 жылы 14 желтоқсанда тіркелген.

2021 жылдың 03 маусымында ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі
Ақпарат комитетінде қайта есепке тұрып, № KZ68VPY00036247 күзлігін алды.

Мақала авторының пікірі редакция көзқарасын білдірмейді.

Жарнама мәтініне тапсырыс беруші жауапты.

Газетте жарияланған материалдар мен суреттерді сілтемесіз көшіріп басуға болмайды.